

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Bartha Béla dr. jogtanárhoz** (Nagy-Csapó-utca 396.) intézendők.

A magyar református lelkész sociális helyzete.

IV.

A lelkész társadalmi helyzetéről lévén szó, az elmondottakon túl egész légiója volna még a kérdéseknek, melyeket tisztáznunk kellene, még pedig úgy, hogy elől a hivatalos egyház járna s tekintélyének s erkölcsi erejének teljes súlyával sorompóba lépne ott, hol egyes ember — legyen bár a legenergikusabb tehetség — éppen azért, mert sociális kérdésekről van szó, nagyon kevésre mehet s a divatos áramlatnak irányt semmiképpen sem szabhat. Ott volna p. o. az a visszás s maholnap szörnyű reakciókat szülő állapot, hogy a falusi gyülekezetekben a lelképásztornak adóvégrehajtónak is kell lennie s legtöbbször éppen a maga érdekében. De én a további részletezésről lemondok, mert fejtegetésem így is elég hosszúra nyúlt már, egy heti lap szűk kereteibe be nem illő s éppen azért sokakra talán már is unalmassá vált terjengősség mezejére siklottam át. Ám lehetetlen, hogy egy dolgot még szóba ne hozzak, talán a legkényesebbet azok között, a melyeknek a magyar református lelkész sociális helyzetére befolyások van; nemcsak, hanem azt igen sokszor a legnehezebb próbára teszik s teljes mértékben uralják is.

Értem a *lelkész politikai szereplését*. S itt előre bocsátom, hogy valószínűleg nem mindig a megszokott csapáson fogok haladni, hanem ottan-ottan neki vágok a rengetegnek is, útát törendő azokban a bozótokban, melyeknek a tövissei sok halántékot megvéreztek és sok életet megkeserítettek már. S teszem ezt abban a reményben, hogy e sorok olvasói, ha velem egyet nem értenek is, jóakaratomat kétségbe vonni talán nem fogják, hanem az elmondottak felett gondolatokba merülnek.

A kérdést így állítom fel: megengedhető-e az, hogy a lelképásztor politikával foglalkozzék?

Szinte látom a mosolygó arcokat, ráncba szedett szemöldököket, melyek e kérdésre gyanus szájalommal fordúlnak felém! Hallom a csodálat hangjait, hogy íme már megint! És van, akad lelképásztor, a ki ezt egyáltalán kérdésbe meri tenni; s éppen ma, a mikor egyházi közéletünk egyik vérző sebé s éppen a mi kerületünkben köztudomás szerint onnan van, mert sok lelkész nagyon is politizál s a helyett, hogy hivatása szerint Isten országát építené s az ellentétek kibékítését munkálná: beáll a iegközönségesebb kortesnek s az abszolút igazságok helyett szószólójává lesz olyan jelszavaknak, melyeknek értéke relativ becsesél bir s éppen azért maguk ellen kihívják a kritikát; jogossá teszik az ellen-szenvet, sőt a gyűlöletet is s ártanak az egyház annyira szükséges békéjének s aztán sociális tekintetben magának az eltévelyedett lelképásztornak is!?

Mindezt magam is hiszem, vallom és tudom s ha valóban korteskedésről vagy ha a politikában *csak* személyekről volna szó, ama feltett kérdésre határozottan „nem”-mel válaszolnék. Ámde nem azt látjuk-e unos-untalan, hogy a politikai mozgalmak *jelszavak* után indulnak s mindenik pártnak a lobogójára rendesen a *nép jóléte* van címer gyanánt felírva; tehát olyan cél, melyet munkálni, diadalra juttatni a lelképásztornak is, sőt talán neki minden mások felett, s első sorban kötelessége!? Valószínűleg ez lebegett szemei előtt a híres *Stöcker*-nek, a mikor lapjában afelett panaszkodott, hogy Poroszországban az evangélikus lelkészi status a politikai küzdelmek iránt nagyon kevés érzéket tanusít. Már most, ha egyáltalán semmi súlyt nem helyezünk is arra az okoskodásra, — a mit idevonatkozólag némely socialis írók, mint p. o.

Guido Wächter felhoznak. — hogy t. i. a lelkész a maga hivatáskörében a világtól egészen s absolute éppen olyan kevésse zárkozhatik el, mint bármely más állampolgár; hanem sokkal inkább elevenen érezni kell neki azt is, hogy az emberiségnek ő is egyik tagja, a hazának egyik polgára s a törvények tőle is, mint minden más tisztességes állampolgártól egyenesen megkövetelik, hogy választások alkalmával példát adjon s oda szavazzon, hol a jogot, igazságot és közrendet leginkább biztosítva látja: vajjon nem határozott kötelessége-e neki, ki a politikai küzdelmek ide-oda csapdosó hullámai közepette az egyedül rendíthetetlen és biztos alapon, t. i. az Isten ígéjének az alapján áll, szelid mérséklettel, szeretetre valló okos tapintattal (mitől a „korteskedés“ még nagyon messze áll!) tanácsolni, ha kell, felvilágosítani azokat, kik tanácsot különben is minden egyben tőle várnak; kik a kérdés mélységeibe leszállani képelenek s ennek következtében, ha magokra hagyatnak, a csábító szó hatása alatt könnyen az elérni óhajtott cél, t. i. a *közjólét* ellen fordulhatnak?

Valójában, ha több ok nem volna is, mint ez az egyetlen, én jó lélekkel mást nem mondhatnék, mint azt, hogy igenis nemcsak megengedhető, hanem szükséges is, hogy a lelképásztor a politikával foglalkozzék. (Hogy aztán e tekintetben meddig mehet el, azt a pontot alább világosan meg fogom jelölni.)

De van még más tekintet is, mi a kérdés mérlegelésénél döntő súlylyal bír s erre bátor vagyok különösen felhívni azoknak a figyelmét, a kik eddigelé velem egyet nem értettek.

Ha jól emlékszem, a mult esztendő kezdetén a magyar országgyűlésnek egyik általános tiszteletben részesült, szilárd meggyőződéséről ismert s azóta elhalt veterán tagja beszédét ilyenformán végezte: „jöhetnek idők, a mikor ebben a házban majd nem ezek a pártok állanak egymással szemközt; jöhetnek idők, a mikor az ellenzék itt nem jogokat, hanem *kenyeret* fog követelni s ha egymás meg *nem* becsülésére már most példát adunk, én az akkori időkre még csak gondolni is félek.“ Tudta a háznak minden tagja; érti e soroknak minden olvasója, hogy ez a férfiú, ki nemcsak politikai, de egyházi és társadalmi életünknek is egyik legelőkelőbb alakja volt, ama jóslatszerű szavaiban az Istent, hazát megtagadó, hitetlen, vallástalan s saját önző céljain túl semmi jogot el nem ismerő *nemzetközi socialismusra* gondolt, illetőleg azokra az időkre, a mikor majd ennek a képviselői is ott fognak ülni a magyar parlamentben s az ő sivár világnézetök szerint kívánják irányítani a törvényhozást. Az idők jeleit látva, merné valaki komolyan állítani, hogy ezek az idők nagyon messzire vannak? És ha majd elkövetkeznek, mit gondoltok? a magyar református lelkész politikával akkor se foglalkozzék? Hát hiszen én jól tudom azt, hogy az a socialismus tulajdonképpen nem politikai, hanem, hogy úgy mondjam, társadalom-bölcsészeti rendszer; de politikai jelleget ölt magára abban a pillanatban, a mint egyszer a törvényhozás palotájába belépett s ott érvényesülni kíván. Nos? A magyar református lelkész ezt is összedugott kézzel nézze; vagy ha egyáltalán politizálni akar, politikája struce-politika legyen s félrevonja magát abból a küzdelemből, mely elvégre is az ország házában dől ugyan el, de azt megelőzőleg kétségtelenül titáni erővel fogja megrázni úgy egyházi, mint társadalmi életünk mentsvárainak minden oszlopait.

A dolog úgy áll, hogy őseink a Bethlenek, Boeskaiak és Rákócziak korában ilyen értelemben bizony-bizony politikával is foglalkoztak s foglalkoznak a nemzetiségi

lelkészek mind e mai napig is elannyira, hogy ha ezek nem volnának, Magyarországon nemzetiségi kérdés sem volna.

Azt gondolom, e ponton már mindnyájan egyet-értünk s még a legkonservatívabb érzelmű szívek s a legsimább tartózkodásra hajlandó fők is arra a meggyőződésre jönnek, hogy igenis itt már a magyar református lelkésznek is akcióba kell lépnie, s ki kell állania a porondra, hogy a félrevezetett tömegeket felvilágosítsa; Isten és az állam és a társadalmi jogrend tiszteletére megtanítsa s úgy a népet magát, mint közvetve a hazát, a vallást, az egyházat azon kiszámíthatatlan károk szomorú következményeitől megóvja, vagy legalább óvni megpróbálja, melyek után a „semmi“, a „nihil“ következik s a századok civilisatorius vívmányának teljes dissolutiója. Pedig a lelkész részéről ez már politikai ténykedés leend; még pedig olyan fokú politikai ténykedés, melynek át kell hatni a nép rétegeinek szívére, lelkét, még kell nyernie bizalmát, úgy a mint azt a socialista kalandoroktól látjuk, kiknek van gondjuk arra, hogy a nép érzelmeit folyvást izgalomban tartsák s azt az istenadta népet értelmileg is megteveszszék.

S hogy ezek e tekintetben mennyire mentek már? arra csak egy példát hozok fel:

A 80-as évek közepe táján Szászország protestáns gyülekezetei bizonyos Luther-iratokkal árasztattak el, kétségkívül abból a célból, hogy a nép eszére térjen s a modern apostoloknak fel ne üjön. A mikor ezeket az iratokat egyik gyári munkás átlapozgatta, egész lelkesedéssel így kiáltott fel: „Igen! ezek nagy és derék emberek, kik a szegény népen segíteni akarnak; Jézus Krisztus, Luther és . . . . Bebel!“ Az efféle értelmi és erkölcsi obscurismuson tudományos cáfolgatásokkal édes-keveset segíthetünk, mert mint egy tudós német theologus mondja: „a socialismus nem egyéb, mint a tényleges állapotok tiszta negatiója s a socialpolitikai körnek a quadraturája.“

Itt hát, ismétlem, a lelkésznek az aktiv politika terére kell lépnie, még pedig hivatásszerűleg. S ezzel az ő socialis helyzete egy újabb s felettebb kritikus válpontra jutott, hol a ki áll, meglássa jól, hogy el ne essék; mert a napsugár ugyan mindig ragyogó napsugár marad, bármilyen helyeket járjon át; de az ember mindig csak ember, még ha lelképásztor is s egy az, hogy a közvélemény nyomásának reagálni nem mindig képes; más, hogy magasabb szempontokra emelkedni többször nem is hajlandó. S ez már nagy hiba; mert a lelkésznek, még ha politizál is, méltóságáról elfeledkeznie soha nem volna szabad s az ő politikájának mindig és kizárólag magasabb szempontok szerint kellene irányulnia s nem volna szabad kiesínyes érdek-harcok posványába lerángatni azt, ami magasan szárnyal. Ez az a pont, amelyen túl lelkésznek politizálni nem tanácsos.

Hogy a helyzet signaturája nálunk mai napság e tekintetben mi? Arról nem szólok; mert a ki erre is kíváncsi volna, azt Virgilnek ama szavaira kell emlékeztetnem: „infandum jubes renovare dolorem!“ Csak annyit mondok röviden és általánosan, hogy végzetes hiba az, ha egy cél felé törve, politikai és egyházi ténykedéseink nyilvánulásai között az összekötő kapesot meg nem találjuk s ott, a hol tisztán Isten országának építéséről van szó, magunkat a politikai küzdelmekben hozzánk tapadt akár rokon-, akár ellenszenv érzelmeitől megüresíteni sem nem tudjuk, sem nem akarjuk. De még nagyobb hiba, ha ítéletében, elhatározásában maga

a lelkész ingadozik s maga ad példát arra, mint kell lejárni, — egyházi téren nihilálni legjobb erőnket csak azért, mert velünk nem egy politikai hitvalláson vannak. Am járjon közülünk ki-ki azon az úton, a melyen akar; foglalkozzék politikával a lelkész is; de azt ne felejtse, hogy az emberek értékének a mérlegelésénél reá nézve legfőbb zsinórmérték az Isten ígéje s politikai küzdelmeink legbecesebb jutalma: egyházunk, hazánk s az igazság védelme. Akiben ezekre nézve garantiát látok, különben bármely párthoz tartozzék is, egyházunk oltára körül szívesen látom. S egészséges viszonyok csak akkor lesznek, ha egyházunkban az egész vonalon ez az elv jut diadalra.*

S ezzel befejeztem mondanivalómat. Jólesik hinnenem: félremagyarázni senki sem fog. A kérdést, t. i. a magyar református lelkész sociális helyzetét, illő volt napirendre hozni. Segítsenek rajta, a kikre tartozik. Egyetemes egyházi, társadalmi érdek ez s mentő kéz után kiált. Ha pedig nem segítenek? Mi ugyan, akikről már Luther megmondotta, hogy fát is hagyunk a hátunkon vágni; mi, akik a Krisztus igáját immár a nyakunkba vettük, azt tovább is türelemmel fogjuk vonszolni; strikolni, a haza, a társadalom ellen fellázadni nem akarunk és nem is fogunk; felölünk — mint Tisza Kálmán 1861-ben július 6-iki híres beszédében mondotta „csend lesz e honban és nyugalom, melyet csupán az elhalók utolsó sóhajai zavarnak meg . . . . csend lesz és nyugalom . . . . de nem olyan, mint a természetben éjnek idején . . . . Nem! ebből a csendből a piruló hajnallal élet többé bajosan támad . . . .“

Püspökladány, 1898 február hó.

Eröss Lajos.

A katolikus autonomia.

Az állam iránt kétségkívül nagy kötelességei vannak a püspöki karnak, sőt az egész r. kath. egyháznak. Nem is említve a kezökön levő nagy állami vagyont, vagy az állam kezelése alatt levőknek — „kath. célokra“ kezelését; nem azt se, hogy azon vagyionok *bírlalása* azon időben adományoztatott, amidőn a főpapság és nagy szerzetes rendek a keresztyénséggel ugyanazonosított állam védelme végett, nagy honvédelmi, s a köz-, mint keresztyén kulturának intézése, fejlesztése rájuk bízván, nagy kulturai kötelességeket is teljesítettek . . . s mind ez ma már megváltozott, amidőn a honvédelmi kötelességeket egészen, — a kulturai kötelességeket nagyrésztben, a modern állam vállukról levette és saját feladatává tette, s szembetűnő haladással teljesíti is; de ama feladatok teljesíthetésére adományozott anyagi eszközöket egészen a főpapság kezében, illetőleg az egyház használatában hagyta, vagy „kath. célokra“ ön-maga kezeli s fordítja, — amivel a r. kath. egyház ügyeit ma is megkülönböztető kedvezésben részesíti: . . . csak arra vonatkozunk, amire az állam is hivatkozik, hogy a *magyar Allam egysége és nemzeti volta* megkívánja a r. kath. püspöki kartól és egyháztól, hogy ezt az egységes nemzeti jelleget szemelőtt tartva, a *nemzeti és fajgyűlölet eshetőségeinek előmozdítójává ne legyen*, — ami a nagyon vegyes nyelvű

és nemzetiségű r. kath. egyházban előállna akkor, ha az autonómiát oly egészen önkormányzó intézménynek lehetne feltételeznünk, mint amilyen a protestánsoké, ami ugyan a r. kath. egyház hierárkhikus szervezeténél fogva — a priori — ki van zárva és az állami természetű vagyon, minden ellenőrzés nélkül átadásával, az autonomia címe alatt még hatalmasabbá leendő és ennek minden ügyeit saját érdekében intéző, — még emellett *Rómából irányzott különböző nemzetiségek* ből eredt főpapságban az államnak saját, letörölhetlen és fel nem adható jellegének megőrzésére éppen nem volna meg a szükséges és teljes *biztosítéka*; amint ehhez a tapasztalati tényhez az ultramontán „*Néppárt*“, mely az állam békeje, egysége és magyar nemzeti jellege ellen törekvő nemzetiségekkel cimborálást többé nem is tagadhatja — komolyan intő bizonyítékot szolgáltat.

Nagyon érdekes és tanulságos a kormány „Emlékirat“-ának azon szakasza (II. 5.), amelyben „A kath. autonomia és felekezeti jogegyenlőség“ címe alatt az 1870/1. évi kongresszusnak a prot. autonómiához — analogia szerint, — hasonló r. kath. autonomia alkotásáról való álmódosítását tárgyalja. A kormánynak az autonóm felekezetek szerzett, — saját hitelvekből folyó, államilag elismert önkormányzati jogának itt méltatása s ennek nyílt kijelentése — kellemesen érinti a részes felekezeteket. Leplezetlenül kimondja a kormány, hogy a katolikusok részéről — paritás alapján felvetett analogia egészen hibás, mind a r. kath. egyház államhoz való viszonyát, — mind saját hierárkhiai belső szervezetét tekintve. Az analogia szabályát csak egyenlőkre lehet alkalmazni; itt pedig „nem a mindenkinek egyformán, hanem a mindenkinek a magáét“ elv jöhet alkalmazásba. Megvilágítja az „Emlékirat“ röviden, de annál tartalmasabban, hogy a protestánsok autonómiájukat „a kath. jellegű és egészen a kath. egyház védelmében mozgó állam ellenében, veres harcok által kivívott békekötések árán szereztek és biztosították, amiben találhatták fel, az állam-pártfogás előnyét egyedül élvező kath. egyház nyomásával szemben, fennállhatásuk eszközt. Ezt az állam a kath. egyház egyoldalú pártfogása mellett, tőlük nem is tagadhatta meg.“

„A modern korszellem az 1848: XX. t.-cikk által, mely minden vallásfelekezet teljes jogegyenlőségét tartalmazza, letörölte az államról a kizárólagos kath. jelleget s ma már, minden ker. vallásfelekezettel szemben a teljes viszonzosság elvét alkalmazza.“

Ki kell azonban e kormány-kijelentéssel szemben emlnünk azt, hogy ez a jogegyenlősége az autonóm felekezeteknek egymáshoz megvan, de a kath. egyházhoz, s még inkább az államhoz való viszonyában — csak elvben és a törvény betűiben létezik; mert az életgyakorlat, — az állam-patronátusnak a kath. egyház kivált anyagi előnyére mai napság is fentartása — azon viszonzosságnak ellenemond. Beismeri ezt különben az „Emlékirat“ is, amidőn — indokolni megpróbálva — mondja: „De meghaladta az állami törvények erejét s *célzatukon kívül esett*, hogy egyben elvágják azon benső összeköttetés összes szálaát is, melyek nyolcszázados együttlét alatt a kath. egyház és a magyar állam közt szövődött . . . amely *közjogi institutióként* mai napig érvényesül . . . amiért a kath. autonomia, amennyiben az egyház és állam közti viszonyt érinti — nem rendezhető azon viszonyok szerint, mint a többi felekezeteké“ sat. Éppen a *történeti jogfejlődés* különbözősége indokolja azt is, hogy az *erdélyi kath.*

* Tanulhatnánk a katolikusoktól, a kik a „Religio“ f. évi 5-ik számában Ugron Gábort dicsőítve, egyenesen felhívják, hogy erejét és tehetségét most már a kath. egyháznak szentelje.

status által ma tényleg élvezett autonómia tartalma ma sem lehet a maga egészében irányadó az országos autonómiára . . . A magyarországi kath. egyház nem azt az utat tette meg, amit az erdélyi *elnyomott* (?) kath. egyház. Az erdélyi r. kath. autonómiának esorbítását nem szándékolja a kormány; de nem is fogadhatja el mintául, egy országos autonómia szervezésére.

Hát az erdélyi kath. elnyomtatásának minden gyöngédség nélküli érintését, a kormány — szerintünk — nem tudná igazolni, mert ilyen ott a nemzeti fejlődelmek idejében soha nem történt, nem is történhetett, ahol a keresztyén bevett vallások szabad gyakorlatát a törvény — tordai országgyűlés 1564 — mondta ki, megelőzve e — nálunk határozott kifejezést csak 1848-ban nyert modern gondolkozással, nemcsak a magyar, hanem a világnak minden civilizált államát. Ezen bevett vallások közt volt a r. katolikusoké is. A protestáns vallású fejedelmek valamelyes pártfogolása, mint *János Zsigmondé* az unitárius-, *Boeskey-től Apafi-ig* a reformált iránt, csak személyi vonzalomnak minősíthető s az állam törvényét nem sértette, melynek erejétől a többi felekezeteknek hajuk szála sem görbült meg s önkormányzatukat zavartalanul élvezték. Ha csak a kormány, amaz erdélyi elnyomása alatt a kath. egyháznak arra nem céloz, hogy a protestantizmus ott egyértelmű volt a szabadsággal, tehát ott a r. katolicizmus nem üzhette a többi felekezetek ellenében azt a kiváltságos előnyökből folyó hatalmat, amit Magyarországon; vagy az ország békéje s a vallási viszonyosság ellen titkon és nyilván törő jezsuiták elleni országtörvényi szigorúbb eljárását a katolicizmus elnyomtatásának nem minősíti, amelyet pedig róla nem feltételezünk, feltételezni nem akarunk. A józan r. katolicizmust a jezsuitákkal nem azonosíthatja, nem azonosították a *legkatolikusabb* államok — még Portugália, Spanyolország — sem, ahonnan legelőbb tiltották ki őket s ahol eltöröltetésükre az első határozó lépést tették meg; s visszaállítatásuk csak a politikai reakcióval ugyanazonosítható; megtűretésük pedig modern államban arra vezethető, hogy a szabadság még e rend elleni művelettel sem akarja homályosítani magát, s elég erősnek érzi a korszellemet, mely benne él, arra, hogy megvédje az államban az emberi, polgári jogokat és lelkiismeretszabadságot, még a jezsuita velleitásoktól is.

Visszatérve a kormánynak a prot. autonómiával való analogia ellen való indoklására: ez, még politikai vonatkozásán kívül kimagaslik abban, hogy ez analogiát egészen kizártnak tartja a r. kath. egyháznak a prot. egyháztól lényegesen eltérő szervezete miatt, mert ez végkép ellentáll annak, hogy a két autonómia egyenlő tartalommal bírjon.

Hic Rhodus . . . hic salta! . . . „Az autonom felekezetek életműködésének az ország területe szab határt, ami az államhoz való viszonyuk áttekintését és szabályozását felette egyszerűsíti. Ellenben a kath. egyház szerkezetéből kifolyólag — világegyház. Egyes részei kapcsolatban állnak, valamennyi rész pedig élő organizmusként a szuverénitás attribútumaival felruházott egyházfőhöz, a pápához illeszkedik. A magyarországi kath. egyház, mint e fő alá tartozó rész, az egyház fejében, önállóságának biztosítékát bírja, aminővel a többi felekezetek nem rendelkeznek . . . Ilyképen minduntalanul felmerül oly kérdés, ahol az egyház és állam találkozhatnak, érdekeik érintkeznek, de még az összeütközés veszélyében is forognak. E körülmény szükségessé teszi a kölcsönös biztosítékokat, a kölcsönös békés egyetértésre és együttműködésre. E biztosítékokat az

állam saját jogrendszerében keresi és a *kath. egyház körüli jogositványaiban találja fel* . . . Ez oly szempont a kath. autonómia tartalma megállapításához, mely a többi felekezetek irányában elő nem fordulhat.“

Valóban ez a szempont az, mely kiválólag méltánylandó, mely az államkormányt az állami jogoknak, a nem nagy időközökben fel-felmerülő pápai túlhajtás ellenében — közelebb az Agliardi-féle ügy által is igazoltan — óvatos, szinte szorongó megőrzésére kötelezi.

Hozzáértéssel húzza meg az „Emlékirat“ az elküldönítő határvonalat, a r. kath. egyház — *ügynevezett* „isteni rendelkezés alapuló“ *papi rendje* és a prot. egyházak *egyetemes papsága*, — tehát annak *hierarchiai kormányzata*, mely a világi elem befolyását kizárja és a prot. egyházak *demokratikus igazgatása* közt, melyben „a hívők egyenlő joggal befolyása — alkotmányból folyó létezési mód“, még ott is, ahol „territoriális“ alakulás szerint arra a világi hatalmat képviselő államfő közvetlenebb befolyást gyakorolhat; s míg a prot. egyházakban az egyházközségeknek mindenütt cselekvő, — addig a r. kath. egyházban csak szenvedő szerepük van.

Az ugyancsak hierarchikus alapon álló keleti egyházak autonómiájából vont analogiát, melyekben a világi elem a *nemzetiségi érdekeknek*, az egyházi és iskolai életben való megvédése címén vesz részt, a hierarchiai jogokba ütközéssel — „jól vagy rosszul van-e ez? most nem kérdés“ —: szintén el kell ejteni, mivel „a r. kath. nem nemzetiségi, hanem egyetemes — univverzális — egyház.“

A r. kath. egyháznak az államhoz való viszonyát *politikai szempontból* mérlegelve, tagadásba veszi az „Emlékirat“ a „nyers jogi elv“ alkalmazását, mintha t. i. a r. kath. egyház előjogai állampolitikai szempontokból volnának fentartandók. Midőn halványan érinti azonban itt az előjogok sérelmes voltának lehetőségét a zsidók ellenében a vasárnap megtartásában; a protestánsok és g. keletiek ellenében a koronázás aktusának a kath. egyház szerinti kizárólagos végzésében; de elhallgatja a többi sérelmes előjogokat, péld. a kath. ünnepeknek az ország közgazdasági viszonyaira, törvénykezési és közigazgatási ügyvitelére, még a sajtó működésére is nehezkedő megtartását sat. — jogosan kérdezzük, hogy az egyenjogúság keretébe miként illeszthetők be ez előjogok; annyira állampolitikai szükségesség-e? Talán nem is annyira azokban a politikai aktusokban való részvételt neheztelik a felekezetek, mint azok eltörölését, vagy más móddal való felcserelését kívánják; ami inkább megfelelne, nem a kath. egyház „nivelláló“ törekvésének, hanem az egyenjogúság elve és életgyakorlata természetes és méltányos kívánalmának oly országban, ahol annyi különböző felekezetben élő ember tartozik az állampolgárság kötelékébe. Ekkor, igen következetesen elenyésznek az a fenyegetésnek is beillő megjegyzés szükséges volta is, amelyet az „Emlékirat“ e tételbe foglal: „A kath. autonómiának nivelláló törekvése, magára a kath. egyházra hatna vissza első sorban hátrányosan, mert közelhozza a veszélyt, hogy a nivellálás nem csupán az előnyök egyenlő kiterjesztését“ — ami szinte lehetetlenség is, s ezt — úgy hisszük éppen nem is, — hanem egyszersmind a *nagyobb mértékben élvezett kedvezmények megvonását fogja eredményezni*.“ Ez volna a fentebb felhozott egyenjogúság elvének következetes alkalmazása, ami bizonyára nem fokozná a felekezetek versengését s nem veszélyeztetné a vallási és közvetve az állambékét, mint a mostani állapot, mely a korszellelem

szerint való modern államviszonyoknak már nem felel, — nem felelhet meg. E volna annak a paritás elvének megvalósítása, mely az egyes felekezetek „individualis jellemének“ megőrzésével, valamennyi felekezetet a társadalmi egyenjogúság viszonyába helyezne az egy és megoszthatlan modern államban.

Összegezzük röviden, amiket a magyar kormány „Emlékiratá“-ból kiolvastunk s ami véleményünk ezekre nézve van:

1. Az államkormány ismeri saját méltóságát, jogkörét, melyet neki, mint az Államfő és Nemzet közös kiegészítésével megbízott hatalomnak, e minőségében az alkotmányos élet feltételként biztosít s ebben a jogkörben szilárdan megállni akar, a r. kath. egyház autonómiai túlkövetelésével szemben is, mindazokban, amelyek az Állam érdeke és szuverénitása megkíván, — követel; amelyek emiatt nemcsak fel nem adhatók, de még csak nem is gyengíthetők;

2. a kormány a hazai felekezetek törvényben kimondott egyenjogúságát szépen elismeri úgy — elvben; de

3. a r. kath. egyház előjogait, állami természetű vagyonát a főpapság kezén megtartja, amelyeket az államfelségi jognál fogva kezelése alatt tart, azok jövődelmeit is specifikus „kath. célokra“ fordítja; de

4. ennek ellenőrzése végett a *kath. autonómiának bizottság* útján gyakorlandó befolyást enged. Tehát eloszlatja a szekularizációtól való félelmet; s nemcsak jogokat nem von el a római kath. egyháztól, hanem az előirányzott bizottság minősítésében jogát kiterjeszti.

És mégis az ultramontán párt elégedetlenkedik — a maga — tisztességszótárból nem minősíthető módja szerint.

E módot, amint az ultramontán sajtóban nyilatkozik — röviden ismertetni a kath. autonómiával szorososan összetartozónak tartjuk.

— a — r

Egy felesleges kérdés.*

— Pár megjegyzés Ladányi E. úr cikkére. —

„Hol kezdjük a belmissiót?“ címmel L. E. úr egy „lámpagyújtás előtt“ hatalmasan kigondolt s lámpagyújtáskor túlon túl erős vonásokkal és sötét színekkel megrajzolt cikket írt s a t. Szerkesztőség azon szép elvből kiindulva, hogy „hadd birkózzanak az elvek, nézetek és vélt igazságok“, e b. lap 3-ik számában kiadta. Nagyon helyesen cselekedte a Szerkesztőség, — bár én azt merem hinni, hogy Ladányi collega „vélt igazságá“-t könnyű lesz leverni. Én nem arra akarok most vállalkozni, csak pár megjegyzést teszek cikkére s nálam több idővel, szélesebb látkörrel rendelkezőkre bízom a *vélt igazság* fölboncolását.

Az én megjegyzésem mindjárt a címre vonatkozik s föltéve, de meg nem engedve, hogy „lelkészválasztásaink“ olyan színezetűek volnának is, mint Fancsikáról

* E kérdésben s válaszként Ladányi E.-nek, még egy másik igen erős tenorú cikket is vettünk. De írója, a mi tisztelt barátunk, meg fogja nekünk bocsátani, ha *nem* közöljük. Nem pedig azért, mert maga a kérdés nem annyira fontos, hogy az afelett való harc indokolható volna. A dolog tárgyilagossága oldalára nézve, nézetünket különben is már a Ladányi cikke megjelenése alkalmával elmondván: jelen közleménynek tárgyhalmaza miatt kissé megkésett lenyomatásával az egész ügyet befejezettnek tekintjük.
Szerk.

látszanak, még akkor is azt felelném arra a kérdésre „hol kezdjük a belmissiót?“ — felesleges kérdés. Azt nem lehet most már megkezdeni s nem is Budapesten kezdték meg, hanem megkezdték Luther, Kálvin s hazánkban a mi dicső emlékü reformátoraink, kik széjjel járván, hirdették szóval és tollal az evangéliomot s egymásután állították fel a különféle *iskolákat*. Mi tehát *sehol* se kezdjük, hanem *mindenütt folytassuk* a körülmények és viszonyokhoz képest stb. Ennyit röviden a címről.

Fejtegetései közben L. úr most is azt mondja, a mit két év előtt a „S. L.“-ban (nem olvastam), hogy „100 lelkészválasztás közül bizony-bizony csaknem ismeretlen mennyiség az olyan választás, melyhez szennyfolt kisebb-nagyobb mértékben ne tapadna.“

Ha tréfálni akarnek, azt mondanám, hogy az „ismeretlen mennyiség“ lehet kérem nagy is, kicsi is, de nem kötök bele a szavakba, hanem veszem azt úgy, mint ő érti, hogy *elenyésző kicsi a tiszta választás*. Ugyebár, collega úr ezt akarta mondani? Igen, de ez önnek fájdalmat okoz; de vigasztalódjék, aligha meg nem tudom enyhíteni fájdalmát. Nézze csak, kérem, a nagyszalontai egyházmegye *45 egyházában 26, mondd huszonhat* lelkészválasztás volt csak a legutóbbi 4 év alatt s azok közül egyhez sem tapadt az a *bizonyos folt*, sőt ha jól tudom, 16 esetben *egyhangú meghívás útján* töltetett be a lelkészi állomás. Pedig köztük ilyen fényes egyházak vannak, mint Sarkad, Okány, Arad stb.

Ugyebár, kedves collega úr, ez „nem arepíró igazság“? (Az különben furcsa igazság is, melyért pironkodni kell.) Ne vegye azért tőlem rossz néven, ha még egy megjegyzést teszek s azt mondom, hogy én nem látom sem testi, sem lelki szemeimmel a „*fekete lovagok*“ (!) gúnyosan hahotázó táborát, mily ördögi kárörömmel citálják ránk egy-egy jobb parochia megüresedésekor Arany szavait: „mintha kopók közé nyulfiat löknének.“ Én nem tudom biztosan, de azt hiszem, a „*fekete lovagok*“ alatt a r. kath. papokat érti. Távolság van ugyan tőlem, hogy bárkinek s esetleg nálam öregebb s tapasztaltabb egyénnek leckét akarjak adni, de ha azokat érti, — azt mondom, rosszul teszi. El kell már múlni annak az időnek, hogy a különböző felekezetek papjai egymásról így beszéljenek. S bár lassan, de kezdik azt már túl is belátni, hogy a különböző felekezetek által lakott helyeken sokkal nagyobb építő hatása van annak, ha a különfelekezetű lelkészek a béke és szeretetben egyesülnek s közös erővel — bár különböző úton — haladnak az *egy cél felé* — mintha viszálykodva vagy egymást föl sem véve rossz példát adnak híveiknek. Próbáljuk meg ebben is előljárni!

Ne vegye rossz néven e pár megjegyzést Ladányi úr. Az ő szavaival végzem: „Béke velünk és jóakaratt!“

Csermő (Aradmegye), 1898.

Vadas Gyula,
ev. ref. lelkésztanító.

TANÜGY.

Állami segítség és felekezeti középiskolák.

Alig volt jótékonyabb hatása az 1883. évi középiskolai törvény bármelyik §-ának, mint a 47. §-nak, mely megengedi a kormánynak, hogy felekezeti, törvényhatósági stb. középiskoláknak állami segítséget

nyújtson a nélkül, hogy jellegüket megváltoztatná. A menekülés hídjá lett ez az intézkedés számos középiskolának és kivált a szegényebb protestáns gymnásiumoknak, melyek e hídon át a pusztulás partjáról a virágzás révibe vonulhattak. A protestánsok, kik az egész törvényt nem a legjobb szemmel nézték, sőt a kik közül a pesszimisták már iskolai autonómiájuk vesztét siratták, csakhamar belátták, hogy milyen kincs bányát nyit meg előttük a törvény s felretéve a tiltakozást és gyanakodást egymásután nyújtották ki kezöket a készen kínálkozó segítség után, annyival is inkább, mivel a törvény-teremtette új helyzet, a dologiakban és személyiekben támasztott nagy követelmények sürgösen kényszerítették is őket a segítség kérésére. Viszont a közoktatási kormány is csak a maga érdekében járt el, de egyttal az ország javára, midőn a legnagyobb liberálitással igyekezett a törvénynek idevágó célját megvalósítani, midőn a helyett, hogy szigorú ridegséggel a meg nem felelő protestáns gymnásiumokat rövid uton bezáratta volna és pótlásukra állami intézeteket állított volna fel, szíves készséggel adta meg a segítséget mindazon fentartó testületeknek, melyek csak hozzá fordultak. Így nyitott az 1883. évi XXX. törvény a protestáns középiskolák történetében újabb korszakot, a virágzás korszakát, holott az aggódók éppen a pusztulás csiráját látták benne.

Erről mi sem győzhet meg bennünket jobban, mintha csak néhány éven át figyelemmel kísérjük a közoktatási miniszterium költségvetését, melyben egyetlen egy tétel sem nő oly rohamosan, oly lavinaszerűen, mint a felekezeti iskoláknak adott ideiglenes és állandó segítségek tétele. Mert ime tíz évvel ezelőtt 1888-ban megszavazott e célra az országgyűlés 90,000 frtot, öt évvel később 1893-ban 150,000, a legközelebb benyújtott költségvetés pedig félmilliónál nagyobb összeget foglal magában, ha az országos nyugdíjintézetnek nyújtott 60,000 frtot is ide számítjuk. De még e számoknál is hangosabban beszélnek az egymásután emelkedő díszes épületek, melyekhez a költséget jórésben szintén az állam nyújtotta, valamint az 50, esetleg 100 %-al javított tanári fizetések, melyeknek ismét az állami segítség volt a bőséges forrása.

Az államsegélyes középiskolák száma évről-évre nő; az alföldi kuruc kálvinistái s a felvidék vegyes ajkú luteránusai egymásután jelentgetik be százados intézeteiket, hogy rászorultak az állami segítségre. S a kormány egyformán érezteti az állam jótékonyágát. Mezőtúrral és Kisújszállással, Selmechányával és Iglóval valamint a Dunántúl és Erdély kisebb-nagyobb városai-val. Csak a leghiresebb és legnépesebb két gymnásiumot nem találjuk e hosszúra növekedett sorban, a debreceni és sárospataki ev. ref. főgymnásiumokat.

Mi lehet ennek az oka? Talán nem szorult e két intézet idegen támogatásra? Nem mondhatnók. Sárospatakot már évek óta fenyegeti a deficit s évről-évre el kell halasztania az égetően szükséges párhuzamos osztály megnyitását. Debrecenre is ráférne a segítség, hogy e legelső protestáns intézet a legmodernebbül is berendezkedhessék, sőt szükségszerűen továbbfejlesztessék s egyelőre legalább az V-ik osztályt párhuzamosíthassa és újabb tanszékeket rendszeresíthessen, a mire mindre nem telik a kollégium erejéből.

Szó sincs róla, hogy e két intézet is ne érezné a szükségét, hogy újabb segítség-forrás nélkül méltó módon folytathatná tovább régi hivatását, hogy jövőben is megtarthatná a protestáns gymnásiumok közötti vezérszerepet. De hát akkor miért nem néznek

ez intézetek fentartói újabb erőforrások után, miért nem fordulnak az őket tárt karokkal fogadó államhoz?

E lépéstől — azt hisszük — jogos büszkeség és még jogosabb féltékenység tartja vissza őket. Debrecen és Sárospatak büszke arra, hogy ők kulturális gócpontok voltak századokon át csupán a felekezet áldozatából, csupán egyesek nagylelkű alapítványából. E forrásból fakadtak, e forrásból akarják meríteni további életerejüket. De a büszkeségnél is nagyobb bennük a féltékenység az iskola autonómiájára, százados szellemére, pedig az állami segítség elfogadásáért kénytelenek volnának odaadni az iskola önkormányzatának, tanügyi hagyományaiknak egy részét és legfőképp külön tantervüket.

E büszkeség és féltékenység magyarázza azt, hogy a kebelbeli egyházmegyék leszavazták a sárospataki kollégiumnak kérendő segítségre vonatkozó indítványt és hogy a tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlésén tiltakozó moraj zugott végig, mikor a debreceni kollégiumra nézve csak föl is vetették az állami segítség eszméjét. Holott tudnunk kell, hogy mind a tiszáninneni mind a tiszántúli egyházkerület a hatósága alá tartozó más intézetek számára maga kérte az állami hozzájárulást.

Mi e büszkeséget és féltékenységet természetesnek, jogosultnak véljük, sőt mi több magasabb társadalmi és kulturális szempontokból valóságos szükségnek tartjuk. Igen, szükséges, hogy legyenek továbbra is oly tanintézetek, melyek iránt a társadalom megőrizze régi odaadó szeretetét és megismételje hagyományos áldozatait, melyeket akár felekezet, akár község tisztán magáénak tekintsen és mint a magáét gondozzon. Csakis az ilyen felekezeti vagy társadalmi erővel fenntartott intézetek tartják ébren a közönségben a kulturális érdeklődést, míg az állami tanintézetekre alig tekint más szemmel, mint bármely állami hivatalra.

De még szükségesebb, hogy a protestáns középiskolák ne veszítsék el a maguk sajátos szervezetét és főképp ne adják föl a maguk tantervét. A tanítás terén veszedelmes mindent egyformásítani, egynek a képére teremteni. Ha most talán jobb az állami szervezet és tanterv, a világért sem szabad a protestáns iskoláknak a maguk egyéniségét e kétséges jobbért feláldozni, a világért sem szabad azon jogukról lemondani, hogy önálló, az államtól eltérő tantervet ne használhassanak és ne készíthessenek. Pedig az állami segítségnek föltétele az állami tantervnek az elfogadása.

Azonban nem volna-e lehetséges a kérdésnek oly megoldása, mely nem sértené a felekezet jogos büszkeségét és féltékenységét és a mely mégis megmenthetné az említett két protestáns tanintézetet és talán más középiskolákat is az anyagi gondoktól?

Azt hisszük, egy kis jó akarat könnyen találhat célravezető eszközt, akár többet is. Ime, magunk is ajánlhatunk egynehányat. Az állam úgy is juttat minden felekezetnek egyházi segítséget. Emelje ez összeget a kormány akkorára, hogy abból teljék a debreceni és sárospataki kollégiumoknak is állandó évi járuléka. A kormány maga megszabhatná, de akár az illető egyházkerületekre is rábízhatná, hogy az egyházi segítségből mennyit fordíthatnak e két iskola céljára, legfeljebb azt követelné meg, hogy az egyházkerület a meghatározott összeget igazán az iskola pénztárába juttassa. Minthogy pedig az egyházi segítség elfogadása semmiféle következményekkel nem jár az iskola szervezetére és tantervére, a két egyházkerület a legnagyobb készséggel ragadhatná meg a segélynyújtás e módját.

Ha azonban nehézségekbe ütköznék az iskolai és egyházi segítséget összeolvasztani, ha e módot akár az országgyűlés, akár az állami számvevőszék kifogásolná, akkor im egy másik expediens. Bocsásson a kormány a debreceni és sárospataki kollegiumoknak rendelkezésére beruházás vagy építkezés címén egyszersmindenkori segítségül egy nagyobb összeget pl. 150—200 ezer forintot, a mennyi — azt hisszük — elegendő volna az összes anyagi hiányok betöltésére, e két intézetnek hosszú időkre szóló korszerű fejlesztésére. Az egyszersmindenkori adott segítség fejében sem követelheti a kormány sem a tanárok egy részének kinevezését, sem az állami tanterv kötelezővé tételét. Az így nyújtott állami támogatástól nem vonakodnék a legfőlszigazottabb felekezeti büszkeség és féltékenység sem.

Sőt tudunk egy harmadik lehetőséget is. Jól van, ne tegyen kivételt a kormány Debrecen és Sárospatak kedvéért sem; kössön ezen intézetekkel is oly pontos szerződést, a minőt a középiskolai törvénynek említett §-a kíván; csak tantervüket ne bántsa. Ezt pedig megteheti éppen a középiskolai törvény értelmében, a mely a miniszternek nemcsak arra ad jogot, hogy az *országos tantervet* ő állapítsa meg, hanem megengedi, hogy u. n. *helyi tanterveket* is létesíthessen. A miniszter e jogával úgy élhetne, hogy helyi tanterv címén megengedné a debreceni és sárospataki gymnasiumoknak régi, az ő sajátos viszonyaiknak bizonyára megfelelő felekezeti tantervük használatát továbbra is.

Ime hányféle mód kínálkozik csak így hirtelenében. Hát még a közoktatási kormány és a felekezeti hatóságok emberei hány mással állhatnának elő? De minden az állam, illetve a kormány jó indulatától függ. S miért ne nyilvánítaná az állam a maga jó indulatát a legteljesebb mértékben e két intézet iránt, a melyek századokon át teljesítették az állam helyett a tudományos és hazafias nevelés szent kötelességét. S miért ne részesítené az állam e két intézet fentartóit, egyszersmind az államnak legmegbízhatóbb támaszait, a legnagyobb felekezetet a tőle telhető segítségben *minden feltétel nélkül*, mikor vannak felekezeti (szászok, oláhok, szerbek), melyek a legkedvezőbb feltételekkel adott állami segítséget is visszautasítanak?

Kardos Albert.

A kormány céljai és tervei a hazai közoktatásügy érdekében.

Közoktatásunk mai vezetője, *Wlassics Gyula* miniszter a vallás- és közoktatásügyi tárca idei költségvetésének a képviselőházban történt tárgyalása alkalmával két nagyobb szabású beszédében adta elő, mivel foglalkozik jelenleg s mit céloz jövőre a miniszterium. Nyíltan beszélt s ezt jónak is látta többször hangoztatni. Nyílt beszédei úgyszólván, mint egy hangyaszorgalommal dolgozó óriási műhelyt állították a miniszteriumot minden hivatalos közegével együtt az egész ország elé. Elmondhatjuk, hogy a lelkes miniszter és az ő kultur-gárdája derekas munkát visznek véghez, ha egyben-másban talán tévednek, vagy késlekednek is. A miniszter rendkívül érdekes és minden irányban tájékoztató beszédein kívül a közoktatásügyi tárca költségvetésének általános tárgyalásakor sem figyelemreméltóbb sem nyomósabb felszólalások nem történtek a képviselőházban, legalább olyanok nem, amelyeket nekünk e helyen reprodukálnunk s azokhoz gondolatokat fűznünk lehetne. *Wlassics* beszédei azonban nemcsak a miniszteri tekin-

tély, hanem tartalmuknál fogva is megérdemlik, hogy kivonatolva ismertessük.

Három részre osztom s pontokba szedem az előadott *miniszteri munkaprogrammot*. A program egyrésze már fel van dolgozva, de foganatosítva még nincs. Másik része munka alatt áll Harmadik részében pedig, legközelebbi jövőben megoldásra váró feladatok vannak kitűzve.

A munkaprogram feldolgozott pontjai következők:

1. *Osztatlan népiskolai tanterv*. E tanterv rövid idő alatt ki lesz adva. Szükségét, fontosságát mutatja azon körülmény, hogy a körülbelül 17.000 iskola közül 13.000 osztatlan tantervvel dolgozik. Az osztott tanterv már korábban elkészült s most azt is revideálják. — 2. *Mintatervek a népiskolák építésére*. Ily tervek az iskola minden nemére s kisebb-nagyobb költség szerint készítették. A miniszter a terveket a közigazgatási bizottságok útján tette hozzáférhetővé. — 3. *A tanítók számára gazdasági vezérfonal s az iskoláknak gyakorlati olvasókönyv*. Ezeket a gazdasági iskolák szükségérzete hozta létre. A miniszter már 400 gazdasági iskolát szervezett kapcsolatban az ismétlődő iskolákkal. Ezeken felül gazdasági tanfolyamokat is rendezett. — 4. *Tantervi utasítások a tanítóképző intézetek részére*. Rövid idő múlva közzé fognak tétetni. — 5. *Tudományos kézikönyvek a tanárok számára*. Elkészültek eddig: magyar irod. anthologia, psychologia, magyar történeti kútfők, állattan, földrajz. A többiek készítése folyamatban van.

A munkaprogram előkészület alatt álló pontjai:

1. *A népoktatási törvény revisiója*. E törvénynek nem annyira tanügyi, mint inkább közigazgatási része az, mely különös reformra szorul. E téren számos elszomorító jelenség észlelhető. Még 1998 tanító nem tud magyarul, 2217 iskolában nem tanítják kielégítő sikerrel a magyar nyelvet. Sok tanító van, aki tud magyarul, de nem akar e nyelven tanítani. Az iskolakötelesek közül is sokan nem járnak iskolába. Csak a nagy magyar Alföldön mintegy 100.000 gyermek nő fel iskola nélkül. A magyar faj harmadik helyen van az iskolázott tankötelesek tekintetében. Ezer tankötelezett közül iskolába jár a németek közt 92, a tótok közt 84, a magyarok közt 83. A kormány legközelebb 1000 iskolát szándékozik még felállítani közösen magyar és vegyes ajkú községekben. Bizony-bizony a népiskolák körül még felette sok kívánni való van! — 2. *Tanítók fizetésének 500 frtra emelése*. Természetes itt csak állami tanítókról van szó. Közöttük már egy sines, melynek fizetése 400 frton alul volna. Ha a pénzügyi helyzet megengedi, valamennyit a XI-ik rangfokozatba kívánja a miniszter előléptetni. — 3. *Polgári iskolák reformja*. A reformot úgy óhajtják keresztülvinni, hogy az iskola, mint öncélú intézmény is beváljon s mint gyakorlati pályára való előkészítés is helyt álljon. A miniszter egyébként kinyilvánította, hogy a polgári iskola jelen szervezetében is beválk és keresett kulturintézmény. Nem úgy, mint a szintén újabb alkotású felsőbb népiskola, mely nálunk nem bizonyult életképes intézménynek s egymásután szűnik meg. Ezek helyébe a miniszter polgári iskolákat állít. — 4. *A polgári iskolák tanítóképzőinek lényeges szervezeti reformja*. — 5. *Kísérlet a tanító- és óvónőkészítő-intézetek kombinatív kezelésével*. Ily intézményt Eperjesen állít fel a miniszter. Erre az a tapasztalat kényszeríti, hogy míg a tanítónőkben hiány van, addig 500—700 óvónőt nem lehet elhelyezni. Egyik expediensül megengedte a miniszter, hogy óvónők is megvá-

laszthatók tanítónői állásokra, de két év alatt tartoznak a tanítónői képesítést megszerezni. — 6. *Felsőbb leányiskolák tantervének revisiója.* A közoktatási tanács most dolgozik rajta. Hibája a réginek, hogy a két felső osztály a négy alsó fölé benső összefüggés nélkül van illesztve. De még a tananyag és tantárgyak tekintetében egyéb hibák is észlelhetők. — 7. *Nőknek egyetemi pályákra előkészítése.* Kedvenc eszméje ez Wlassicsnak. Még külön leánygymnásiumot nem állított fel, de segélyezi a nőképzőegylet gymnásiumát és még két előkészítő tanfolyamot. — 8. *Gymnásiumi és reáliskolai tanterv revisiója.* A közoktatási tanács központi bizottsága által már elkészített tantervjavaslat részint a nemzeti tárgyak nagyobb felkarolását célozza, részint a túlterhelés kérdését iparkodik megoldani. Mennyiben éri el kitűzött célját, majd meglátjuk. Hátra van még a javaslatnak a közoktatási tanács plenumában leendő tárgyalása, mely — úgy látszik — rövid idő kérdése, mert hír szerint az új tantervet a jövő iskolai évben életbe öhajtják léptetni. A mennyire egyes közlésekből megismerhettük a revisiót, némi meglegedésünkre szolgálhat az, hogy több tekintetben áthajlik a mi konventi tantervünkhöz és az éppen Debrecenben hangoztatott elvekhez. — 9. *Külföldi ösztöndíjak szaporítása.* Lehetetlen nem helyeselnünk. Minél képzettebb és szélesebb látókörű tanárok lesznek, annál sikeresebben teljesíti az iskola feladatát. Különben is történeti nyomokon halad a miniszter, midőn a művelt nyugat egyetemeire küldi a tanárjelölteket. A tanárképzés intenzitását igyekszik Wlassics előmozdítani a *szünidei tanfolyamok* által is. — 10. *A középiskolai igazgatók és tanárok fegyelmi ügyeinek szabályozása.* Az igazgatókat illető utasításokat már kiadta a miniszter. Az igazgatás efféle kérdései mellett remélhetőleg mihamar sor kerül a szolgálati pragmatikára is. — 11. *Jogi szakoktatás reformja.* Ez ügyben a közoktatásügyi miniszter most tárgyal az igazságügyminiszterrel. Tájékoztató közli már most, hogy a vizsgálatok számát kevésbé teáti, a kötelező seminariumokat s colloquiumokat behozni, a bifurcatiót megszüntetni és a kötelező doktorságot mellőzni kívánja.

A munkaprogramm tervbe vett pontjai: 1. A kisdédóvodának a népiskolákkal leendő nexusbá hozása. — 2. Ingyeniszkoláztatás. — 3. A felsőbb leányiskolák ügyének törvényes szabályozása. — 4. A tanítóképzőintézetek szabályainak revisiója. — 5. Egységes jogositású középiskola. — 6. A tanárképzőintézet szabályainak revidálása. — 7. Felsőbb oktatásnak törvényvel leendő szabályozása. — 8. A nagy szünidőnek augusztus—septemberre áthelyezése. — 9. Az University Extension meghonosítása.

Pusztá tervek lévén ezek, csak fölemlítjük. Megvalósításuk nem a legközelebbi jövőé, sőt kormányváltozás esetén végkép el is maradhat, habár egy két pont (pl. az egységes jogositású középiskola) kivételével valamennyi régen érzett hiány kielégítését célozza.

Végül három dolgot jegyzünk még ide. Egyik a miniszternek azon paradox állítása, hogy a *hitoktatás jobb az állami, mint a felekezeti intézetekben.* Jó lesz efelett gondolkoznunk! Másik az, hogy a miniszter a középiskolai tanároknak nemes törekvéseikért és tudományos munkásságukért az ország színe előtt adozott elismeréssel. A harmadik az, hogy többször emlegették a vitában Pozsonyt és Szegedet, mint a harmadik egyetem leendő székhelyeit. Debrecenről persze szó

sem volt. De azért emiatt ne fájjon a fejünk, mert a közoktatásügyi miniszter szerint a harmadik egyetem felállításának még nem jött el az ideje.

S. Szabó József.

KÖZÉLETÜNK.

Visszapillantás a múlt évi püspöki jelentésre.

Egyházkerületünk múlt évi októberben tartott gyűlésének jegyzőkönyvét, melyet már az új főjegyző, Zsigmond Sándor adott ki, nem régen vettük. Van ugyan ennek számos olyan tárgya, mely idő múltával is bővebb ismertetésre volna érdemes; de most csupán a püspöki jelentéssel foglalkozunk; egyháztársadalmi életünk általános képét akarjuk ebből egybeállítani a következő sorokban.

Előre bocsátom, hogy egyházi életünkről megnyugtató képet alkothattunk magunknak e jelentésből. Itten ottan merülnek fel ugyan némi zavarok, de ezen, ily nagy terjedelmű egyházkerületben, kivált a fel-feltűnedező polgári és politikai nehéz körülmények között esudálkozni éppen nem lehet; meg azután, éppen a kedvezőtlen esetek csekély száma azt bizonyítja, hogy valami nagy aggodalomra nincsen ok, s mindig feltalálhatjuk *egyházi életünkben* azt a csendes kikötőt, a hol az élet zivatarai közben megpihenhetünk, kivált ha azt vallásos érzéssel keressük, s ha annak nyugalomát magunk is megőrizni kötelességünknek ismerjük.

A templomba járás és úrvacsorával való élés körül tanúsított buzgóság a legtöbb e. megyében örvendetes vagy legalább e körül hanyatlás nem észlelhető. Van egyházmegye, a hol az istenisztelet hétköznapokon is minden egyházban gyakorlatban van, van olyan is, melynek több egyházában hétköznapokon alig, vagy éppen nem látogatják a templomot a hívek. Szegeden másvallásúak is állandóan részt vesznek isteniszteletünkön. A bibliamagyarázat, különösen az őszi s téli időben és a kátémagyarázat vasárnap délután csaknem általánosan gyakorlatban van. A népes debreceni e. m.-ben csak két egyházban nem tartanak bibliamagyarázatot. A békés-bánáti e. megyéből azonban panasz hangzik amiatt, hogy a vasárnap megszentesése körül egy idő óta visszaesés mutatkozik. Az okok is elősorolhatnak. Városokban a hivatalos órák megártása tartja vissza az intelligentia nagy részét a templomba járástól. A min bizony, szabad legyen hozzá tennem, nagyon könnyen segíthetne egyik másik miniszter, ha a b. e. Baross fejével vagy szívével bírna. Magán tudomásunk szerint is, némely hivatal főnök úr, csak-hogy érdemeket szerezzen magának fölebbvalói előtt, csakugyan túlbuzgó viselkedést tanúsít a vasárnap megrontásában. A gyárakban sines sok helyütt szünet. Számos helyen az uradalom vasárnap délelőtt teljesíti a fizetéseket. Van olyan uradalom, a hol vasárnap is dolgoztatják a munkásokat. Megjegyeztetik, hogy a tanítói kar és az előjáróság jó példája vagy közönyössége nem marad hatás nélkül az isteni tisztelet látogatására. Különösnek s egyuttal egy kissé erőltetettnek találok azt az ötletet, hogy a szőlőnek elpusztulása és a bornak ebből származó megfogyatkozása kétségkívül sokat tett arra nézve, hogy az isten házába való megjelenés (és az olvasó körbe való járás!) mintegy életszerűséggé vált azokra nézve, kik ezelőtt a borozásban kerestek élvezetet és hogy az ekként előállott józanabb élet megszelidítette az erkölcsöket stb.

Százezrek anyagi romlását, sőt pusztulását céltévesztett s visszatetszést okozó dolog ily belső összefüggésbe hozni a vallásos élet erősülésével. Némely helyen az úrvacsorát a betegeknek is kiosztják. Jól eső örömmel olvassuk az ilyen önérzetes nyilatkozatot: A reform. hívek hitelveikhez szívósan ragaszkodnak; vagy az egyháziatlanság ellen az intenzívebb lelkési munka az egész vonalon megindult. Temesvárott s még egynehány helyen gyermek ist. tisztelet is tartatott; azonban Temesvárról panaszképpen van megemlítve, hogy a lelkész több ízben hasztalan tett kísérletet arra, hogy a foglyok lelki gondviselése reá bizassék. Ez a panasz azonban nem egészen világos. Csak nem a plébános gondolja a ref. vallásu foglyokat? Ki a hibás? A kir. ügyész vagy a fogházfelügyelő? Hát nincs miniszter, aki orvosolná az esetleges türelmetlenséget vagy bornirtságot? A panasz tárgyról szeretnénk bővebb információt nyerni alkalom adtán. Megilletődéssel olvastuk azt is, hogy a konfirmációi vizsgálat s a gyülekezet tagjai közzé való felvétel több egyházban ünnepélyesen történik s ez alkalommal egyes helyeken kis bibliákat és emléklapokat meg jutalom könyveket osztogattak (F. Szab.) Az ist. tisz. ünnepélyességének emelésére feltűnő számú helyen építettek ez évben orgonát (M.-Berény, Nyír-Báthor, Remete, Nyír-Megyes számos helyen orgona alapot hoznak létre, több helyen fiszharmoniumra adakoznak vagy ilyet nyernek ajándékba (F.-Józsa. Steinfeldné jóságából.)

Egyházainknak az emberbaráti ügy körül kifejtett tevékenysége, úgy látszik, mintha az idővel erősölné. El sem sorolhatjuk azokat a különböző egyleteket, melyek — eltekintve azoktól, melyek a gym. tanulók és az iskolás gyermekek támogatása, felruházása stb. végett jöttek létre — a szorosb értelemben vett humanismus terjesztésére szolgálnak, mint keresztyén nőegylet, szeretetház, szegények egylete, diakonatusi intézmény, temetkezési társaságok stb. Megható példa, hogy Lövé-Petriben (F.-Szaboles) egy elszegényedett öreg nőt sorba tartanak a hívek. A vallásos estélyek tartását is (télien át) kiemelhetjük, melyek a prot. szellem ébresztésére, érdekeink megóvására jótékonyan hathatnak, ha munkálkodásuk vezetése komoly és lelkiismeretes kezekbe van letéve. Vallásos irataink terjesztése körül is számosan buzgólkodnak. F.-Szabolesból kimutatás van közölve még arról is, hogy a lelkészek közül hányan hordatnak egyházi lapokat, és milyeneket. (Lapunkat 7-en hordatták a millenniumi évben!) Hitelveinkkel ellenkező szokások is fel-felütik fejüket. Az úrnappjának megülvése sok helyt szokásban van. A békés-bánsági e. megyében (népesebb kath. helyeken) a gyertyák használata is (minő alkalommal?) divatban van. Még szent képeket is találnak itten-ottan. A sírok kivilágítása no ez meg mind jobban terjed! A világi egyletek, amint tudjuk, sok helyen egész processiót rendeznek ilyenkor. Ilyen autonom tevékenységet bizonyára a római egyház is megenged a világiaknak, úgy sem kerül semmibe se, mi meg azután hűségesen utanozgatjuk. Itt Debrecenben még szegény Csokonait is majd megháborgattuk a minap pusztá divatból. F.-Szabolesból az van megírva, hogy efféle ellenkező szokás 34 egyházban észleltetett. Ezt az adatot azonban nem tudjuk összeegyeztetni azzal a fentebb kiemelt önérzetes nyilatkozattal, hogy „híveink hitelveikhez szívósan ragaszkodnak.“ Aut. . . aut!

Feltűnőbb büntettekről sehonnán sincs említés téve. A.-Szaboles panaszkodik, hogy a káromkodás, hazudozás, a korecsma gyakori látogatása népünk második jellem-

vonásává fajult el itten-ottan. H.-M.-Vásárhelyen lépéseket tettek a polgári hatóságnál az istenkáromlók megbüntetésére. Pedig talán nem is áll ott a dolog e tekintetben oly rosszul, mint egy másik városban, a melyik pedig nagyon szeret puritánságával dicsekedni. Bereg kiemeli, hogy a tiszta erkölcsiség, a tősgyökeres lakosoknál kifogás alá nem esik.

Nagyobb belviszály nem zavarja meg a gyülekezetek békéjét, ha csak a dévaványai és t.-sasi eseteket nem vesszük ide (H.-N.-K.) Amott a templom építésből keletkezett perben kínált egység megakadályozásáról van szó. A lelkész és a presb. között anyagi kérdések miatt is keletkezik némely helyen feszült viszony. De hát ezen nem csudálkozhatunk, ha olvassuk például azt, hogy magában a n.-szalontai e. megyében hat egyházban nem nyerték ki az e. hivatalnokok fizetéseiket. Hát akkor a szegény lelkész és tanító miből élt az egész éven át? Szerettünk volna valamit olvasni a megfelelő gyógyszerek alkalmazásáról is, nemcsak a betegségről.

A mar.-ugocsei e. m. örvendetes és népünk hitéletét emelő eseményként emeli ki azt, hogy püspök úr a nyáron több helyen megfordult híveink között. A felvidék ritkán részesül abban a szerencsében, hogy az illető felekezet püspöke meglátogatná híveit. Annál nagyobb volt a ref. hívek öröme szeretett püspökünk látásán.

Messze vezetne, ha iskola ügyünket egész terjedelmében akarnám ismertetni. Ez maga egy nagy téma. Csak annyit emelek ki, hogy a szegény tanulók segélyezésére számos egyházunkban jelentékeny összeg kamata használtatik fel. Hitfelekezeti iskoláink nagy része néhol túlnépes (Bereg), másutt tanítóhiány érezhető (Bihar). Az állami, községi, szóval nem reform. jellegű intézetekben tanuló ifjainknak rendes és s. lelkészeink adják elő a ref. hittani tárgyakat. A n.-károlyi e. m.-ból, az egyes iskolák, a tanítás eredményére való tekintettel még osztályozva is vannak a jelentésben, habár az e. megye hatóságilag eltörölte az iskolák régebben dívott osztályozását, de esperes úr „méltánytalannak“ tartja azt, hogy a hasonló viszonyok mellett (szintén éppen ez az, a mi vita tárgya lehet!) a szorgalom és szakértelem nagyobb mértékét feltűntető iskolák, illetve azok tanítói egyenlő elismeréssel jutalmaztassanak az olyanokkal, kik mögöttük messze elmaradnak. A szatmári e. m.-ben Majtison iskolai karácsonyfát állítottak s ehhez természetbeli adományokkal járultak, így István-diban is, szintén az iskolás gyermekek számára, mely alkalommal hat fiu és mégegyszer annyi leány téli ruhát, írószereket stb. kapott. A vidéki szegény szülők gyermekei csak rajzban látják a nagyvárosiak gyönyörű karácsonyfáit; legyen megadva nekik is ennek az emlékezetes estének az egész életre kiható emlékezete!

Aurifaber.

(Vége köv.)

Falusi levelek.

I.

Vidéki lapunkból olvasom az erdélyrészi protestáns papság országos értekezlete nevében a vallásügyi miniszter úrhoz beterjesztett kérvény tartalmát, melyben „hálával fogadja a protestáns papság nyomoruságos helyzetének javítását célzó törvényjavaslatot, de tisztelettel kijelenti azon meggyőződését, hogy ez a törvényjavaslat az általa kitűzött üdvös célnak nem felel meg, mert míg a túlterhelt nép egyházi adózásán nem könnyít, addig a lelkészek fizetését 800 frittig csak 9 év alatt

tervezi kiegészítendőnek. — ennél fogva úgy kéri módosítani a törvényjavaslatot, hogy a lelkészi fizetés még ez évben 800 frtig egészítették ki, a terményfizetés pedig a miniszter kezdeményezésével törvényhozási úton töröltessék el.

Senki jobban nem óhajtja a protestáns lelkészi testület anyagi javadalmazásának rendezését és emelését, s alig ismeri valaki jobban a falusi lelkész terménybeli fizetésének nyomorultságát és a szegény protestáns nép adóterhét, mint én, de szerintem ily módon nem fogjuk azt alaposan orvosolni, a mai korszakban csak megszokott tüntetésnek veszi ez eljárást, amely egyházunk tekintélyét csorbitja s az ügyvitelt neveltségességig elposványosítja.

Elsőben is — miután összehívóját a lapokban nem olvastuk. — az a kérdés merül fel, hogy kik és hányan képezik azt az „országos értekezletet”? Másodsor: meggondolták-e jól, mit kitől kérnek?

Nem mondok kétségtelen biztossággal, de szava-hihető egyén értesítése alapján, az jött tudomásomra, hogy az úgynevezett „országos értekezlet” az erdélyrészi protestáns papság néhány szenvedő tagjából állott csak, ismert nevű tekintélyes papok távol tartották tőle magokat. Ennek oka lehetne ugyan a közönyös részvétel, a tekintélyes papok kedvező anyagi helyzetének szűkkeblősége, — de ezen kegyetlenséget feltételezni sem akarom, kívánatos lett volna részvételük már csak azon okból is, hogy mélyebb belátással helyesebb irányt adhattak volna ezen időszerű mozgalomnak.

Most azonban nem tekintem kik és hányan kérték az államsegélyt, mert tudom, hogy szükséges; be-ismerem, hogy érdemes reá a protestáns papság, sőt önkormányzati jogunk épségben tartása mellett szorosan ragaszkodom az 1848. XX. t.-c. teljes érvényesítéséhez. Igazuk van kérvényezőknél abban is, hogy a 9 esztendei fokozatos emelés majdnem kigúnyolása a protestáns papság szükségérzetének. Meltánylom azon törekvésüket, hogy a terményfizetés töröltessék, az egyházi adó terhe szegény népünkön könnyítettessék. — Hanem atyámfiai az Urban! nagyon korlátolt belátást s egyházunk jogi helyzetének ismeretlenségét árulja el azon tévedés, hogy ezen utóbbi kérelemmel is a miniszterhez folyamodnak, t. i. törvényhozási úton szüntesse be a terményfizetést. Hát honnan volna erre a miniszternek hatalma, még ha az egész fizetés az állampénztárából adatnék is? Azt a terményfizetést annak idejében az egyház hívei ajánlották és határozták meg; ahhoz világi hatalomnak semmi köze, prot. egyházunk önkormányzati jogköréhez tartozik azon kérdés, töröltessék-e vagy nem? Lényegére nézve nincs a kérés ellen kifogásom, osztom azon nézetet, hogy a termény- és szolgalmánybeli fizetés feltétlenül törölendő, illetve készpénzzé változtatandó: de ezt rendes úton, egyházi hatóságaink közvetítésével a zsinaton kell kérelmeznünk, s egyházi törvényeink közé kell igtatnunk. Ehez nem is szükséges, nem is illetékes a polgári hatalom befolyása.

Azt hiszem, nagyobb nyomatéka és több sikere lett volna az „országos értekezlet” fellépésének, ha kérelmét akár memorandum, vagy még inkább sok tagú küldöttség által közvetlen az összeülendő konvent előtt érzékenyen adta volna elő. Ezen legmagasabb kormányzó testület talán élénkebben megindult volna e közügyben, segélyével, tevékenységével több eredményt érhetett volna el.

Alkalmilag felemlitem s tudomására óhajtom hozni amaz „országos értekezletnek”, hogy az egyházi adózás nagyhorderejű kérdése épen most foglalkoztatja a tiszán-

túli egyházkerület vezérferfiit és egyházi értekezletét, szerezzék meg e tervezetet, tegyék országos, vagy legalább egyházkerületi értekezletük tanácskozási tárgyává, érdemes reá s talán pártolásukat is meg fogja nyerni, a javaslat útját a valóság felé egyengessük közös erővel.

Egész mozgalmuk indokát értem, részvétellel vagyok méltó elkeseredésük iránt, de több belátást és helyesebb módot szerettem volna tapasztalni az „országos értekezlet” tagjainál.

S...s.

Könyvismertetés.

Idvesség útja. Szószéken tartott beszédek. Irta: Csire István, ev. ref. lelkész. Szerző tulajdona. I. kötet. Csurgo, 1897. Ara 1 frt 20 kr.

Édes anyjának ajánlva adja ki szerző ezen kötet művét, melyben összesen 20, nevezetesen 18 közönséges és 2 alkalmi egyházi beszéd olvasható.

Mint előszavában írja, eredeti gondolatokat ad, mástól tudomása szerint nem vett semmit. Elismeri, hogy kezdő munkájának vannak fogyatkozásai, de hiten alapuló munkásság irányozta őt. Siet munkálkodni, míg nappal vagyon, mert hátha itt lesz az éjszaka, amikor nem munkálkodhatik.

Imé, ilyen gondolatokkal, egy keresztyén lélek nemesen egyszerű gondolataival köti le a szerző műve olvasóinak érdeklődését.

És ez az érdeklődés nem csökken az olvasóban, míg a kötetnek végére nem jut.

Sajátságos munka ez nagyon!

A homilétika megköveteli az egyházi szónoktól, hogy beszédeiben legyen bizonyos egységben kiemelkedő tagolás, hogy legyen azokban főtétel, jelölve legyenek részeik, egyszóval hogy a dispositió meglegyen legalább is a tulajdonképeni értelemben vett egyházi beszédeknel.

Csire prédikációiban mindezeknek semmi híre, semmi nyoma. Azonban a 7-ik egyházi beszéd mégis ad dispositiót, de 19-ben csakugyan nem találunk ilyesmire.

Nagy szónokoknál — kik maguk alkotják meg a maguk homilétikáját, — könnyen elnézzük ezt, de egy kezdő ifjú ember műve bizonyára más szempont alá esik.

És mégis — tudja Isten, miért — Csire István, a kezdő ifjú lelkész egyházi beszédeinek olvasása közben csakhamar megfedekezik az ember a homilétika követelményeiről, s élénk érdeklődéssel olvassa ezen munkákat, mint egy egyszerű, sokszor csaknem naiv lélek megnyilatkozásait, melyekből bibliaismeret és keresztyén hit, komoly vágy a hívek lelki építésére s mellette gyermeki alázatosság megragadó képei tündöklenek felénk.

Különben az is kérdés, hogy lehet-e ezen munkákat egyházi beszédeknek nevezni? Sokkal inkább elmékedések azok, melyekben a szerző elmerült a maga lelkének mélyében s ott gyönyörködött a rejtett kinevek örömeiben, anélkül, hogy azokat direct allocutióval odatartotta volna gyülekezete elé, hogy érezze és lássa az is a hit- és erkölcsi élet nagy igazságait.

Nem gondoljuk, hogy szerzőn kívül sok lelkész használni tudná ezen egyházi beszédeket így, ahogy írva vannak. És mégis érdekes és értékes tanulmányul szolgálhatnak azok bárkire nézve.

Mindenesetre ajánlván a szerzőnek, hogy ezután kiadandó ilyen munkáiban a szónoki formákra is for-

dítson gondot, üdvözljük őt, mint hivatott munkást egyházi beszéd-irodalmunk mezején, s reméljük, hogy rokonszenves lelke gondolataival még gyakran találkozni fogunk.

Egyházi beszédek. Irta: *Gulyás Benő mezőcsáthi ev. ref. lelkész. Harmadik kötet. Ara 2 kor. 80 fillér. Szerző tulajdona. 1897.*

Szerző neve igen jól ismert név az egyházi-beszéd-irodalom mezején.

Évekkel ezelőtt jelent meg tőle ezen Egyházi beszédek I., majd II. kötete, s amennyiben azokat is ezen sorok írója ismertette, most örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy az újabb kötet felől is elmondja igen röviden a maga véleményét.

Gulyás Benő, már művei első kötetének megjelenése alkalmával megmutatta, hogy erős mestere a tollának, hogy pompásan kezeli a magyar nyelvet, s gondolatait minden mesterkéltég nélkül gyönyörű színes képek keretébe tudja beállítani. Egyházi beszédeiben főként az ifjú lelkészi generáció gyönyörködhetett, melynek tetszik az üde virágillat s a tündöklő szép színezés.

Nos hát Gulyás sokat haladt az évek folyamán. Stylusa ma is gördülékeny, tiszta és átlátszó. Ha tollal ír, érzik, hogy az a toll azelőtt főnrepült a magasban; ha pedig éreppennával, az azt juttatja eszünkbe, hogy az éreben erő és szilárdság rejlik. Kép nélkül szólván: irányában megvan ma úgy a kellem, mint az erő, a jó stylusnak ez a két mellőzhetetlen alkotó része. Korábbi egyházi beszédeiben több volt a szónoki kellem, mint az írói erő. Ma mindkettő egyenlő színvonalon áll benők, s ebben áll a szerzőnek, mint egyházi beszéd-írónak az utóbbi évek folyamán tett haladása.

Ezen egyházi beszédek exegesisé ellen komoly kifogásokat emelhetünk, amennyiben több közülök egyáltalában nem szövegszerű, mert a főtétel nem a szöveg gondolatát foglalja magában. Gulyásnál a textus sokszor csak praetextus a beszélésre, szövegei csak mottók a beszéd élén.

Ez mindenestre igen nagy hiba, menthetetlen vétség a szerzőnél, melyen neki ezután irandó beszédeiben okvetetlenül segítenie kell.

Dispositiói azonban, alakilag véve, többnyire találóak, könnyedek és szépek.

A 160 lapra terjedő kötetben 1 adventi, 2 karácsonyi, 1—1 nagypénteki, húsvéti, áldozóesütörtöki, pünkösti, 1 farsangi, 3 bűnbánati, 2 úrvacsoraosztási, 1—1 őszi, halottak napján mondandó, millenniumi és 6 közönséges, tehát összesen 22 egyházi beszéd foglaltatik.

Ajánljuk e könyvet mindazoknak, kik főként a nyelv zengzetességét szeretik és keresik az egyházi beszédekben.

Csiky Lajos.

IRODALOM.

A tisztáninnei ev. ref. egyházkerület. 1894 jun. 24-ik napján Sárospatakon id. báró Vay Miklós főgondnok halála alkalmából tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve a temetésen és gyászünnepen elmondott imával és alkalmi beszédekkel. Szerkesztette Radácsi György. Sárospatak 1897. 119 l. Ara 65 kr. Tartalma: 1. Püspöki jelentés a br. Vay

Miklós haláláról, temetéséről, az emlékünnepegy előkészítéséről; a közgyűlés részvéte s a nagy halott emlékének megörökítése. 2. Kun Bertalan püspök gyászimája. 3. Mitrovics Gyula temetési beszéde. 4. Mitrovics Gyula gyászünnepi egyházi beszéde (Alapige Zsolt. CXIX. III. v) 5. dr. Ballagi Géza emlékbeszéde. 6. A kerületi közgyűlés köszönete a temetésen és gyászünnepélyen fungálóknak. 7. Intézkedés a megüresedett főgondnoki állás betöltéséről. Az egész könyv szép emléke a nagyérdemű főgondnoknak s egyházunk oszlopemberének Nemesak az elhunyt kiváló, sőt providentiális férfiú nagy emlékét tisztelte meg, hanem önmagát is megbecsülte a tisztánineni kerület akkor, mikor a gyászszertartási gyönyörű imát és beszédeket, valamint a nagyszabású emlékbeszédet együttesen külön füzetben kiadta.

— **A m. tudományos akadémia** könyvkiadó-vállalatában megjelent *Laveleye* „A tulajdon és kezdetleges alakjai” című mesterművének I-ső kötete, mely társadalom-tudományi, gazdaság- és jogtörténeti szempontból egyaránt a világirodalom egyik mesterművének van elismerve. A műhöz *Pulszky* Ágost I. tag írt nagyérdemű, önmagában is becses bevezetést, a fordítást pedig dr. *Bartha* Béla, lapunk egyik társzerkesztője eszközölte, a fővárosi lapok elismerése szerint igen sikerülten. Ugyancsak *Bartha Laveleye-nek* már több munkáját ültette át magyarra, u. m. „Laveleye egyházpolitikai tanulmányait”, (A kath. népek jövője. A klerikális párt Belgiumban), melyek éppen Lapunk külön lenyomata gyanánt jelentek meg, aztán a „Pápaság jövőjét”. Ugy tudjuk, hogy munkába vette s részben már le is fordította *Laveleye* egy másik hírneves munkáját „A mai socialismust” is. Kötelességünknek tartottuk főiskolánk tanárai munkásságának, — mely amint 2-ik számunk irodalmi rovatából is látszik, oly örvendetes lendületet vett — ez újabb gyümöleséről is megemlékezni.

— **Kulesár Endre**, debreceni ev. ref. főgymn. tanár „*Magyar stilus*” című művét méltó kitüntetés érte nem régen. Ugyanis a Budapest székesfőváros „Ferenc József koronázási jubileum-díj”-ára (1400 ft) beérkezett tudományos szakműveknek bírálói (*Zichy* Antal, dr. *Than* Károly, dr. *Pauler* Gyula, *Csiky* Kálmán és dr. *Havass* Rezső) a különben nem pályázó művet olyannak tekintették, mint amelyet szívesen láttak volna a pályázatra jelentkezők sorában. (Oly művek pályáztak, mint dr. *Simonyi* Zsigmond „Tüzetes Magyar Nyelvtana”, mely a díjat el is nyerte). *Kulesár* — az említett bírálók szerint — „ismeri a külföld összes nyelvbölcseleti és néplélektani irodalmát, de önálló itélettel fejtegeti nyelvünk szellemét e munkájában, mely a maga nemében jóformán első és úttörő hazai terméknek tekinthető.” Egyike azoknak az utóbbi évek alatt feltűnt tudományos íróknak, kik már eddig is irodalmi positiót vívtak ki magoknak s kiknek jövőjéhez még sok reményt lehet fűzni. Az illustris bíráló bizottságnak ezen itéletét — kollégiumunk tudós tanáráról lévén szó — jól esik itt regisztrálnunk.

— **Könyves Tóth Kálmán**, Debrecen ékes szavú lelképásztora, „Az Urban munkálkodó asszonyok” cím alatt adta ki a debreceni nagytemplomban 1898 január 28-án elmondott egyházi beszédét, olyformán, hogy a 10 kros füzet tiszta jövedelmét a városunkban oly

áldásosan működő népkönyha javára szánta. Nagyon találóan választotta K. Tóth Kálmán magát a textust is, mely oly igazán jellemzi a nők áldásos emberbaráti tevékenységét. Róm. XVI. 12: „Köszöntsétek Trifénát és Trifosát, kik munkálódnak az Urban.” A szép és nemes célnak szolgáló egyházi beszédre fölhívjuk olvasóink figyelmét.

Magyar Tájszótár. A m. t. akadémia megbízásából szerkesztette *Szinyei József* egyetemi tanár II-ik kötet 2-füzet. Tartalmazza a Piskolc—Röt közé eső címszavakat. Az eddigi szorgalom, körültekintés és szakértelem tűnik ki e füzetből is. Előfizetési ára évenként 4 frt. egy füzet ára 1 frt. Megrendelések Hornyánszky Viktorhoz Budapestre intézendők.

Pápai Pariz Imre „Örökéletre vezető keskeny út” stb. *Tóth Sándor* átdolgozásában megjelent Békésen *Véber Oszkár* kiadónál. Ára füzve 70 kr., vászonba kötve 1 frt. — Sajátságos egy munka ez a maga nemében. Mintha valaki a mumiákat a Monasterli által szabott divatos ruhákba öltöztetné fel! Valóban sok és különös nehezségekkel kellett az érdemes átdolgozóknak megküzdenie, míg célját elérhette. Mert geológiai, fizikai, astronomiai, társadalmi, gazdasági stb. kérdéseket a 17-ik században uralkodott nézetek után a tudomány mai mezében állítani ki: kissé túlmerész gondolat s ha valaki mégis vállalkozik rá, — ahogy nevetségessé lenni nem akar: akkor bizony maga iránti kötelessége nem egyszer *éppen az ellenkezőt* állítani, mint a mit az a 17-ik századbeli tudós azokról a modern tudományokba vágó s pár száz esztendő alatt oly óriás változásokon átment tételekről állított. Mert hogy egy példával éljünk: a 17-ik század tudosa arcpírulás nélkül állíthatta még azt, hogy „az astronomus a csillagok forgásából jövőndöli azonoknak hathatóságát egybenfolyását és cselekedő erejét”: de ma már ilyet mondani talán mégse volna ajánlatos? Ezért mondjuk, hogy a Pariz Pápai Imre szóban forgó művecskéjének modern ruhába való felöltöztetése felette sok bajjal járhatott. S hogy maga Tóth Sándor is érezte ezt, azt onnan látjuk, hogy könyve 3-dik részében a napról, holdról, szivárványról, földről, tengerről stb. teljességgel nem úgy tanít ám, mint ahogy Páriz Pápai tanított, hanem sokszor *éppen megfordítva!* Mi ismerjük szóban forgó műnek a 17-ik századbeli kiadását is; összehasonlítottuk a Tóth Sándor átdolgozásával s határozottan az a meggyőződésünk, hogy Tóth Sándor másként a fent említett okon nem is járhatott el. De ha így? Akkor talán jobb lett volna, ha átdolgozó ugyanazon theol. források után (mert hiszen a theológiát illetőleg maga Páriz Pápai is Kálvint követi!) a modern tudományok vívmányaival felfegyverkezve, egészen új „Keskeny utat” ír. Így ez a mű se nem a Pariz Pápai Imréé, se nem a Tóth Sándoré. Ez azonban csak „apasági” kérdés. A tartalom, úgy a theológiai, mint az ethikai rész, sőt a *metamorphosis* után a természet-tudományi, astronomiai stb. tételek is helyesek, kifogástalanok. *Egyszerű* kálvinista ember hasznát veheti. Ajánlhatjuk.

Március 15-ike 50 éves jubileuma alkalmából felhívjuk olvasóink figyelmét *Bartha Mór* nyug. ref. lelkésznek (l. Debrecenben, N.-Csapó-u. 396.) ily című munkájára „*Március tizenötödike felszázados emlékünnepe.* 1848 márc. 15.—1898 márc. 15. Értekezés,

melyet szerző az *emlékünnepeken tartandó felolvasásokhoz lelkészek és más felolvasók, vagy értekezők munkáihoz segédkútforrásnak irt és ajánl.* Ára 60 fillér (30 kr). — Ugyane szerzőtől megjelentek s ugyanott kaphatók: „Emlékezés gyakorló lelkészi pályámra rendkívüli alkalmakra készült és elmondott dolgozatokból.” Leszállított ára 1 frt. „Az agrár-sociálizmus és az örökbérlet.” Társadalmi tanulmány. 80 fillér (40 kr).

Héjas Pál, a csurgói ev. ref. főgymnasium koronás arany érdemkereszttel nemrég kitüntetett tanára, most adott ki egy „Emlék” című könyvet, melyet 40 éves csurgói tanársága alatt megjelent dolgozataiból állított össze. A múlt emlékének, a jelen kegyeletének szentelt eme füzetben egy nemesen érző, buzgó tanár ember szedte össze 40 év rögös pályájának kedves virágait. Az 1 frtos díszes kiállítású könyvet ajánljuk olvasóink figyelmébe.

A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus Naplója rövid időn elhagyja a sajtót. A tanítók és tanárok nagyszabású mozgalmát megörökítő mű kerek 100 ívet tesz ki. A kongresszus elnökségének csak kevés fölösleges példány áll rendelkezésére, ezért kéri a tanítói s tanári egyesületeket, testületeket és az egyeseket, hogy azok, a kiknek a megrendelés szándékában van, ezt minél hamarabb eszközölni sziveskedjenek. A megrendelések dr. Beke Manó tanárhoz (Budapest. VII., Damjanics-utca 50. sz.) intézendők. A mű ára 5 frt.

Nagy feltűnést keltett országszerte itthon és a művelt külföldön *Havas Gyula* dr. kir. tanfelügyelő gyakorlati nevelésügyi közlönye a Kolozsvárott megjelent „Magyar Pestalozzi”. Németország nagytekintélyű világlapja a „Hamb. Corresp.” rokonszenvesen ismerteti a magyar irodalmi vállalatot, amely — idegenben is tiszteletet szerzett a magyar sajtónak és törekvésének Dr. *Havas* rendkívül fontos lapját különös figyelmébe és pártolásába ajánljuk a művelt szülőknek, tanítóknak és olvasó köröknek. Oly szaklap ez, amely mindenkinek a lapja, akinek érzéke van a nevelés elsőrangú fontosságára iránt. 2-ik számában a veteran honatya, *Madarász József* is megszólal, *Beksics* Gusztávné a nőkérdés iskolai vonatkozásával foglalkozik. Találkozunk Öreg dr.-nak; a hírneves német paedagogus, Georth stb. stb. nevével. A tárcában Eötvös államtitkárja az öreg Szász Károlynak jellemrajzával, születése napja 100-ik évfordulóját ünneplik. Eredeti tudósítás számos érdekes hír stb. Minden közleménye élvezetes, tanulságos. És végül kiemeljük, hogy Gr. Csáky Albin 100 korona pályadíjat tűzött ki egy erkölcsi kérdésre. „Magyar Pestalozzi” előfizetési díja évi 8 korona.

Rövid tudósítások. Az aktuális közlemények halmaza miatt csak röviden jelezzük a következő megjelent vagy megjelenendő műveket és folyóiratokat: *Protestáns Szemle* a jelen évi 1—2 füzet, nagyobb értekezések vannak benne dr. Rupp Kornéltól; Bornemisza és Telegdi theol. álláspontja; Pokoly Józseftől: Az unitarizmus Magyarországon; Stomp Lászlótól: A philos. a prot. theológiában; dr. Masznyik E.: Ritschl theológiája; Zoványi Jenőtől: Dézsi Márton. Ezekon kívül bő egyházi s irodalmi szemle s függelékül tájékozás a kiadandó Bibliai Lexikon ügyében. — *A tiszántúli ev. ref. egy-*

házkerületi egyházi értekezlet Emlékkönyve. Tartalma: Imádság és beszéd. Széll Kálmán; Megnyitó alelnöki beszéd. Balogh Ferenc; Javaslat az egyházi adózásról; Ferenczy Gyula bizottsági előadó beszéde; Javaslat a lelkészképzésről; A lelképásztori gond régi kipróbált eszközeiről. Gergely Károly; A prot. felső leánynevelés ügye és érdeke Szatmáron, Tabajdy Lajos; A diakónusi intézmény szervezése, haszna, hatása egyháziasság és valláserkölcsi szempontból. Garzó Gyula. Ezekon kívül jegyzőkönyvek s függelék. Érdekes és tanulmányos könyv. — *A debreczeni dalegylet délvidéki hangverseny körútja 1897-ben.* Irta Péter Gábor. Szépen, melegen megírt s izlésesen kiállított munka. — *Óralló.* Az amerikai magyar ref. egyesület hivatalos közlönye. Szerkeszti Kalassay Sándor. Immár 12-ik száma is megjelent. Rendkívül lelkes organuma e lap az amerikai ref. magyarságnak. — *A szászvárosi ev. ref. Kun-kollégium története.* Irta Dósa Dénes. Nagy körültekintéssel dolgozta fel szerző a talált adatokat. A könyvben látható gr. Kun Kocsárd és a főgymn. képe több részletben. — *Homokszemek.* Ily ezímen adja ki Ladányi Endre fancsikái (Ugoesa m.) ev. ref. lelkész összegyűjtött irodalmi dolgozatait. Előfizetési ára 85 kr. mely márcz. 15-ig szerzőhöz, vagy Zala Mórhoz (könyvkiadó Nagy-Szóllósön) küldendő. Szívesen ajánljuk! — *Protestáns Pap.* Megjelent a f. évi XIX-ik folyam 1-ső száma. Ugyanazzal a gonddal van szerkesztve, ugyanoly aktuális dolgozatokat tartalmaz, ugyanoly izléses kiállításban, mint eddig. — *Magyar Paedagogia.* A paedagógiai társaság ezen kitünő folyóirata immár a VII-ik évfolyamát futja. Ez évi első és második száma szokott érdekes tanügyi dolgozatokat tartalmaz. Az írók közt találjuk Petz Gedeon budapesti ág. ev. főgymn. és Rác Lajos sárospataki főiskolai tanárt.

A görög gondolkodás kezdetei Thalestől Sokratesig. Irta dr. *Sebestyén* Károly. Filozófiai Írók Tára XIV. kötet Szerk. *Alexander* Bernát és *Bánóci* József A M. Tud. Akadémia támogatásával kiadja a *Franklin-Társulat.* Ára füzve 1 frt 50 kr. — Domanovszky Endre nagy összefoglaló munkáján kívül nincs a magyar irodalomban olyan mű, mely a görög bölcsélet történetét tárgyalná és Domanovszky könyve is — a dolog természete szerint — kevés gondot fordíthatott a görög filozófia ezen homályos, de rendkívül érdekes és tanulságokban gazdag korszakára. *Sebestyén* könyve részletesen tárgyalja a görög gondolkodás kezdő korát, melyben minden eleme megvolt már Sokrates, Platon és Aristoteles bölcséletének, sőt esodálatos módon a mai természettudomány és metafizika állása is, bár a dolog természetéből kifolyólag kezdetleges, naiv alakban. A könyv megbízhatóságát növeli szerkesztésének sajátos módja. Minden bölcsészeti iskola kritikai ösmertetése után ugyanis nyomban következik az írók munkáinak magyar fordítása. A bevezető tanulmányokból és a töredékekből együttesen egész hív képét lehet megalakítani a görög filozófia első korszakának és Herakleitos Empedokles, Demokritos töredékeinek közlése oly kincsetek tesz hozzáférhetőkké, melyekről a magyar közönség jó része eddig csak hallomásból tudott. E töredékek gondolatgazdasága, stíljök meglepő tömörsége a magyar művelt közönséget minden bizonynyal vonzani fogja már csak ujságánál fogva is.

Magyar írók élete és munkái. Szimyei József e hatalmas nagy munkájából közelebb megjelent a VI. kötet 1. füzeté *Kende—Keszler* nevekkal. Prot. egyházi

és iskolai szempontból bennünket a következő írók érdekelnek: Kenessey Béla, Kerekes Ferenc, Keresszegi Hermán István, Kérészi Ábrahám, Kérészy István, Keresztes József, Keresztes Máté, Keresztesi József, Keresztúri Bálint, Keresztury Pál, Kerkápoly Károly, Kern Mihály, Kernách Károly Adolf, Keserői Dajka János. A már megjelent 47 füzet 10,341 életrajzot foglal magában. Előfizetési áruk 5 füzetre 2 frt 50 kr., 10 füzetre 5 frt. Az I. kötet ára 10 frt, a II. köt. 6 frt 50 kr., a III., IV., V. kötet egyenként 6 frt bérmentes megküldéssel. A Hornyánszky Viktor kiadásában jövő, megbecsülhetetlen értékű munkára ismételen is felhívjuk t, olvasó közönségünk figyelmét.

A „Képes Családi Lapok“ remekül kiállított és élénken szerkesztett képes szépirodalmi heti lap, amely minden héten pontosan beállít és kedves tartalmával oktatva szórakoztat. és szórakoztatva oktat. Ily módon felel meg legjobban annak a szép célnak, ami egy szépirodalmi lapot kell, hogy vezéreljen. Előfizetési ára egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr. Mutatványszámot ingyen küld a kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-utca 14. szám.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A lelkészi jövedelem kiegészítéséről** szóló nagyfontosságú törvényjavaslattal behatóan foglalkoznak a hazai összes prot. lapok. Egészen véve bizonyos elismeréssel adóznak a kormánynak a törvényjavaslat benyújtásáért, de nem titkolják el nyomós kifogásaikat sem. A „Sárospataki Lapok“ s utánna a „Protestáns“ erősen sürgetik, hogy a törvényjavaslat tárgyalása a konvent útján akadályoztassék meg mindaddig, míg egyházunk e nagy horderejű kérdésben véleményét a kormányhoz el nem juttatja. Fájlatják a lapok, hogy a javaslatban az 1848-iki XX. t.-c. 3. §-a mellőztetett s alapos segítség helyett csak kisszerű dotációcskát kap a prot. lelkész. — A javaslat fegyelmi részét autonomia-ellenes sérelemnek tartják. Sürgetik a javaslat törvényerőre emelkedése s foganatosítása előtt az egyházi teherviselés reformját, egyenlősítését. Panaszolják, hogy a törvényjavaslat végrehajtása hosszú 10 évre nyújtatik ki. Ez mindmennyi a legkomolyabb figyelmet érdemlő kifogás. Lapunk a jövő számban folytatni fogja a javaslat feletti eszmecserét. A rendkívül fontos ügy megköveteli, hogy benne minél többen hallassák nézeteiket. Lapunk a vélemények nyilvánítására mindenki előtt nyitva áll. Megemlítjük még, hogy a javaslat tárgyában a két prot. egyház vezető férfiai Budapesten bizalmas értekezletet tartottak, de közös megállapodásra nem jutottak.

— **Még egy adat a németországi prot. lelkészek fizetéséhez.** Kiegészítése végett azoknak, amelyeket a „Debreceni Prot. Lap“ f. évi 7-ik számában megírtam,

mint legfrissebb s bennünket éppen ezekben a napokban a *lelkészi fizetések kiegészítéséről szóló országos törvényjavaslat tárgyalása előtt* felette érdeklő hirt közlöm a következőket: a porosz-rajnai tartományi, f. év január 11-én tartott zsinat *egyhangúlag* kimondotta, hogy a lelkészek *alapfizetése* évi 1800 márka legyen, úgy azonban, hogy ez az alapfizetés 600 márkát tevő ötödéves korpótlékokkal *4800 márkáig* emelkedjék. Akik mindenben a külföldi állapotokat szeretik tükrökként elébünk tartani, — igen jól tennék, ha úgy a konventen, mint majd az ország házában agitációt indítanak arra nézve, hogy a lelkészfizetési kérdés nálunk is ilyenformán oldassék meg! Én többet nem tehetvén, csak az adatok közlésére szorítkozom. A láthatár recenziójánál azonban, talán ezeknek az adatoknak is lehet valami hasznát venni. *E. L.*

— **Apró hírek.** *Debreceni ev. reform. tanítóképzőintézetünkben* a tavaszi tanítóképeségi vizsgálat idejét főtiszteletű püspök úr, a tanárkar ajánlatára, 367. számú leiratában apr. hó 13. és következő napjaira tűzte ki, olyformán, hogy 13. a vizsgálatra jelentkezés történik, 14. írásbeli vizsgálat lesz, 15. és a következő napokon pedig a szóbeli és gyakorlati vizsgálatok tartatnak meg. Erről a nt. esperesi hivatalok körlevelében értesítettek. — *A m.-szigeti ev. ref. egyház* tevékeny és buzgó új gondnoka, *Szabó Aurél*, a megrepedt nagy harang újjáöntésére 100 frtot adományozott. — *Erdélyben* most folyik az egyházkerületi gyűlési képviselők választása. Kolozsvárott, a mely egyház 4 képviselőt küld, — mint értesülünk — február 13-án választottak. Az urnából Kolozsvári Sándor dr. (69 beadott szavazatból 62-vel), Szász Gerő (45 szavazattal), Somodi István (43 szav.) és Szabó Samu nyugalmazott tanár (35 szav.) nevei kerültek ki győztesen.

— **A M. Prot. Irodalmi Társaság** ez évi közgyűlése ismét vándorgyűlés lesz, még pedig Kolozsvár városában. A Társaság titkára, *Szöts Farkas*, a múlt héten ez ügyben Kolozsvárt járt, a hol az erdélyi püspök, a kolozsvári két prot. egyház előljárósága, a theol. tanári kar, s a Társaság kolozsvári tagjai részéről a legelőzékenyebb fogadtatásba részesült. A közgyűlés valószínűleg május hónapban tartatik meg, előkészítést és rendezést a kolozsvári tagtársak voltak szívesek magokra vállalni. — A Társaság *Koszorú* című népies kiadványai tárgyában a választmány határozatát ez alkalommal közölte a titkár a füzetek újból fölkért szerkesztőjével, dr. *Kecskeméthy István* theol. tanárral. E határozat szerint a f. 1898-dik évben ismét 10 új *Koszorú*-füzetet ad ki a Társaság, melynek áldozatkész másodelnöke, *Hegedűs Sándor* úr, az új füzetek írói és szerkesztői honorariumát, mintegy 500 frtot újból magára vállalta, mivel immár az ötödik ötszáz frtot bocsátja a Társaság rendelkezésére. A *Koszorú* ez évi füzetei mind 4 kros füzetek lesznek. Tárgyuk: keresztény vallási és erkölcsi eszmék népszerűsítése és szemléltetése, történet, elbeszélés, raj, életkép vagy párbeszéd alakjában versben vagy prózában. Kidolgozásuknál fődolog az erőteljes, tiszta evangéliumi keresztény szellem és a népszerű, magyaros nyelvezet. A dolgozatok, melyek a „*Koszorú*” ismert alakjában Lis 8-adrétű nyomatot ivenként 24 frtjával díjaztatnak, legkésőbb június 1-ig a *Koszorú* szerkesztőjéhez, dr. *Kecskeméthy István* theol. tanárhoz Kolozsvárra küldendők. Irod. Társaságunknak ezt a határozatát tisztelettel ajánljuk népies vallásos íróink munkás szeretetébe. *Szöts Farkas* a M. Prot. Irod. Társaság titkára.

— **Nt. Sütő Kálmán úrnak**, a beregi egyházmegye derék esperesének, f. évi első körleveléből veszünk át az alábbi sorokat: „Lelki szükségét érzem annak, hogy az egyházkerületünk székhelyén megjelenő „*Debreczeni Prot. Lap*” járatását és világi uraink közötti terjesztését lelkész testvéreim szívére kössem. Ez a lap az irodalom oly magas színvonalán van tartva, közügyeinkkel, hitfelekezetünk szellemi és anyagi érdekeinek fejlesztésével oly alaposan s annyi hozzá tudással foglalkozik, hogy aki egyszer tartalmával megismerkedett, szíve, lelke s gondolkozása oly sok tápanyagot nyer, hogy nélkülözése reá nézve pótolhatatlan hiány lenne; egy ily egyházi életünkben és egyéni lelki világunkban is jótékonyan s irányítólag ható szellemi tényező, ha anyagi támogatás hiánya miatt lemaradna áldásos tevékenysége teréről, ez reánk nézve, — kik ez életre való vállalat által közelebről vagyunk érdekelve — nemcsak arcpirító, de megbocsáthatatlan hiba volna; és én bizom lelkész testvéreim józan ítéletében, saját érdekeink iránti finom érzületében s ennél fogva meg is vagyok győződve arról, hogy nemcsak azok, kik e lapot eddig annyi élvezettel s hasznos tanúsággal olvasták, maradnak ezentúl is hű barátai, de minden lelkész-társam erkölcsi kötelességének tartandja az előfizetők névsorába belépni, mely által a mai szétágazó vélemények és törekvések mozgalmas tömkelegében egy biztos tájékoztatóra és erős evangéliumi támaszra tesz szert s ezzel nemcsak a saját tudását, ismereteit neveli, hanem hitfelekezetünk egyetemének is megbecsülhetetlen szolgálatában áll, meghozván — még erőfeszítéssel is — áldozatát a protestáns közélet és irodalom egyik kiváló közlönyének főtartására; mivel — őszintén beszélve, — szívem elszorúl, lelkem aggódik, midőn azon elszomorító tényre gondolok, hogy ezen irodalmi vállalat vezér- és munkás férfiai kénytelenek ma már kinyilatkoztatni, hogy ha az előfizetők nagyobb számmal nem csoportosúlnak körülöttük, pártolás hiánya a lap beszüntetését vonja maga után; ugyanazért kérve kérem lelkész társaimat, hogy ezen mindnyájunkat megszégyenítő esemény bekövetkezését meggátolni minden tőlük telhetőt kövessenek el; így legalább, — mitől Isten óvjon bennünket, — ha a szomorú temetés napja elérkeznék, saját magunk előtt nem kellene szégyenkezniünk s öntudatunk nem tenne jogos szemrehányást a felett, hogy szűkkeblű közönyösségünk egy kapavágással szintén hozzá járult a sír megásásához.” Az elismerésnek, méltánylatnak és rokonszenyvek emez illetékes helyről jött, noha jóakaratu szerény munkásságunkat messze meghaladó szavait hálás köszönettel fogadjuk s belőlök új ösztönt meritünk reá, hogy lapunkat eddigi színvonalán fentartani igyekezzünk. És reméljük, hogy ez nekünk, ha egyházkerületünk kormányfőférfiai a beregi egyházmegye nagyérdemű espereséhez hasonló meleg érdeklődéssel kísérik s támogatják törekvésünket, sikerülni is fog.

— **Az állami tanítók országos egyesületének** választmánya f. hó 14-én tartotta gyűlését Debrecenben, *Kozma László* orsz. tanítói árvaházi igazgató elnöke alatt. A gyűlésen résztvett 15 választmányi és 10 rendes tag. A közgyűlésnek, melyet d. u. 2 órakor közös ebéd követett az árvaház ebédlőjében, tárgysorozata a következő volt: A választmány a Bánffy-Hunyadon tartott tisztviselői gyűlés munkálkodását teljes egészében elfogadja s magáévá teszi. A *tanítóképzés reformjáról* Szentgyörgyi előadó helyett Mező Dániel titkár terjesztette elő a pontokba foglalt javaslatot, melyben óhajtanónak véli, hogy a tanítók intelligenciája emelése

érdekében a tanítóképezdebe csak érettségi vizsgálat letétele után vétessenek fel a jelentkezők. Kovács Pál, Józsa Dániel, Kronawetter és Földes Károly hozzászólása után a határozathozatal a legközelebbi választmányi ülésig elhalasztatott. *Hidvégi Aurél a gondnokságok szervezéséről* tartott előadást. Javaslatait a választmány egészében elfogadta. Következett a szövetség által kiadandó lap ügye. A választmány többsége a lap kiadása ellen nyilatkozott és azt határozta el, hogy a lap helyett a tagoknak megküldendő értesítőt ad ki esetleg két vagy három füzetben. *Az alapszabályok megváltoztatására* nézve Benedek Mihály terjesztette elő javaslatát, mely elfogadtatott. *Az állami tanítók anyagi ügyeire* nézve elnök megbízott, hogy memorandumot intézzen a miniszteriumhoz. A költségvetés és számadásnak a közgyűlésre való előkészítésére bizottság küldetik ki. *Az állami tanítók névmagyarosítása* ügyében Józsa Dániel bizott meg előadóul. Földes Károlyt megbízta a választmány, hogy a Tanítók Országos Szövetségébe való belépésre vonatkozó felhívást illetőleg tegye meg javaslatait. Az Eötvös-alapba az egyesület pártoló tagul belép. Néhai *Szathmáry György* volt miniszteri tanácsos emlékére 20 frtot szavazott meg az egyesület.

— **A Domokos-ünnepély**, melyet a joghallgató ifjúság önképző-köre, az általunk már ösmertetett program szerint, főiskolánk dísztermében f. hó 19-én d. u. 5 órakor rendezett, szépen sikerült. *Kérészy Zoltán* dr. jogtanár megnyitó beszédében visszaemlékezett Domokos Lajos, Debrecen sz. kir. város volt főbírája, a debreceni ev. ref. egyház egykori fő- s a kollégium helyi gondnokának a magyar nemzeti köznevelés, Debrecen sz. kir. város és a magyar prot. egyház és tanügy körül szerzett főbb érdemeire. Kiemelte Debrecen város szolgálatában kifejtett tisztviselői, közigazgatási tevékenységének fontosabb mozzanatait. Vázolta Domokos szereplését a hierarchia és küriarchia között lezajlott küzdelemben, kifejtve, hogy az utóbbi irányzatnak, vagyis az egyházi és világi elem paritásának az egyházkormányzat terén való diadalra juttatásában Domokosnak mily kiváló része van. Kifejté, hogy e nagy férfiú e küzdelemben képviselt álláspontjának megfelelőleg mint buzgólkodott azon, hogy a világiaknak protestáns szellemben való nevelése biztosítsassék, amelyre nézve a jogi szakoktatásnak főiskolánkban való rendszerezését egyik legbiztosabb expediensnak tartván, lankadatlanul fáradozott a legelső jogi tanszék felállításán. Előadta, hogy Domokosnak tulajdonítható kizárólag azon a nemzeti nevelés-történet szempontjából is nagyjelentőségű újítás, hogy főiskolánkban a tanítás nyelvét az egyházkerületnek 1797. ápril 25-én kelt határozatával a latin helyett a magyar tétetett. Végül lelkes szavakkal buzdítá az ifjúságot a haza és protestáns egyház nagyjai emlékének tiszteletére, elismerésnek adva kifejezést a joghallgatók önképző-körének az ünnepély rendezéseért. A többi szereplők, *Balogh Béla* és *Konrád Ernő* 4. jhtók, kiknek gondos tanulmányai részint Domokos életével és működésével, részint korának ösmertetésével foglalkoztak, *Kun Béla* 2. jh., kinek sikerült alkalmi ódáját *Sipos Béla* 2. jh. hatásosan szavalta el s *Korsós Zoltán* 3. jh., egyesületi főjegyző, aki talpraesett záróbeszédet tartott, valamint a főiskolai énekhar szabatosan előadott darabjai szintén derekasan kivették részüket az ünnepély sikeréből. A közönség soraiban ott láttuk főt. *Kiss Aron* püspök urat, *Simonffy Imre* polgármestert, *Komlóssy Arthur* városi főjegyzőt, *Márk Endre*

coll. ügyészt, *Csath Zsigmond* posta-főnököt s a tanári kar több tagját.

— **Nyilatkozat.** Alulírott ezennel kinyilatkoztatom, hogy a balmaz-újvárosi ev. ref. magyar egyház lelkeszi állomására való pályázástól visszaléptem; mert olyan lelkeszválasztási küzdelemben, amelyet némely egyének — köztük még olyan is, aki nem tartozik felekezetünkhöz — a maguk jelöltje érdekében teljesen a világi politika ingoványos talajára tereltek; olyan választásban, amelyben a lelkiismeretlenség által felizgatott nép egy része nem *papot*, hanem *politikai vezért* keres, — ilyen választásban jelöltként szerepelni, attól esetleges előmenetelt várni: tiltja az én érzületem és gondolkodásom. Esztár, 1898. febr. 19. *Biber József*, ev. ref. lelkész.

— **A németországi egyetemek népessége** ezen a télen 31,110-re emelkedett. 1897. nyarán 30,932, az 1896—97. iskolai esztendő téli feléve alatt pedig 30,043 volt. E közül a 31,110 tanuló közül 28,727 a német birodalom területéről való s ezek között evang. theologus van 2525, kathol. theologus 1456, joghallgató 8049, orvosnövendék 7335, philologus és történész 3454, a matematikai és természettudományi szak hallgatója 3091, gyógyszerész 1132, gazdasági akadémián tanul 678, kincstári gazdaságtant és erdőszetét tanul 575, fogorvos 432.

— **Eötvös báró „összes műveit“** 16 db szép díszkötésben egyik vidéki munkatársunk 32 frtért eladásra ajánlja. Az érdeklődőknek szerkesztőségünk szívesen megadja a tüzetesebb tájékozást.

x **Védekezzünk!** Az O. M. G. E. szaklapja, a „Köztelek“ többször figyelmeztette gazdaközönségünket az amerikai löhere és amerikai lucerna káros, sőt veszedelmes voltára. Az amerikai lucerna beözönlése ellen tudvalevőleg Mauthner Ödön budapesti magkereskedő vette fel a harcot és ugyancsak Mauthner heti jelentéseiből olvassuk, hogy az amerikai lucernamag még folyvást oly nagy tömegben özönlik hazánkba, hogy az ilyen mag forgalmazói árait 4—5 forinttal leszállították és ezt körlevelekben tudatják a gazdákkal. Kötelességünknek tartjuk gazdáinkat figyelmeztetni, hogy óvakodjanak az amerikai lucernamagtól, a melyet igazi származása letagadásával tisztán, sőt európai lucernamag közé keverve árusítanak.

Szerkesztői üzenetek.

K. F. Békés. A magunk részéről az ügyet a „Válasz“-szal befejezettnek tekintjük. Amnyit azonban megjegyzünk, hogy ferde irányban méltóztatik tapogatózni. Az az érdemes férfiú, fájdalom, a maga bajaival sokkal nagyobb mérvben el van foglalva, semhogy most az ön vagy bárki más dolgaival törődhetnék. — *J. P. Békés.* *Pick.* Beküldött cikkeket nem közölhetjük, minthogy ezzel a kérdéssel több tért, szükségtelenül nem foglalhatunk le, a személyeskedést meg éppen kerülni akarjuk.

TARTALOM-JEGYZÉK: A magyar református lelkész sociális helyzete. Eröss Lajos. — A katolikus autonomia. — a — r. — Egy felesleges kérdés. Vadas Gyula. — Tanügy: Állami segítség és felekezeti középiskolák. Kardos Albert. — A kormány céljai és tervei a hazai közoktatásügy érdekében. S. Szabó József. — Közéletünk: Visszapillantás a múlt évi püspöki jelentésre. Aurifaber. — Falusi levelek. S—s. — Könyvismertetés. Csiky Lajos. — Irodalom. — Különfélék. — Szerkesztői üzenetek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társak: **Eröss Lajos** és **Bartha Béla dr.**

Tessék a czimre vigyázni!

Tessék a czimre vigyázni!

Tessék a czimre vigyázni!

Hrabéczy Antal

Alapított
1880. évben.

vegyészeti gőzmosodája, műfestészete és tisztító intézete
DEBRECEN, Széchenyi-uteza 1801. sz.

Alapított
1880. évben.

Van szerencsém a n. é. közönséget értesíteni, hogy üzletemet, — mely 18 éves fennállása óta osztatlan elismerésben részesült — a modern technika legújabb eszközeivel **ujonnan felszereltem és kibővítettem**, úgy, hogy az nemcsak a fővárosi, hanem a külföldi hasonló intézetekkel is képes versenyezni. Több oldalról hangoztatott kívánságnak megfelelően egy

fővárosi férfi szabót

alkalmaztam azon czélból, hogy a munkába adott férfi ruhák **szakszerűen** kijavításának és ki is vasaltassanak.

Festetnek: selyem, gyapju, pamut, fél-gyapju kelmék, mindennemű női ruhák egészben vagy szétbontva, butorkelmék, női jaquetek és uri öltözetek.

Tisztítottak: Női, u. m. házi-, utezai- és bál ruhák, a legvilágosabb és legvalótlanabb színű selyemruhák, napernyők, uri öltözetek, szőnyegek és függönyök.

→ Katonatiszti lópokróczok festése és tisztítása. ←

Vidéki megbízások a legnagyobb figyelemmel teljesítettek.

Tessék a czimre vigyázni!

1898

Vetés ideje: Augusztus és szeptember.

Ültetés távolsága: 15—20 cm.

Talaj minőség: jól trágyázott.

Mauthner-féle magvak.

Aussaatzeit: August und September.

Pflanzweite: 15—20 Cm.

Bodenbeschaffenheit: Gut gedüngt.

A Mauthner-féle hirneves

konyhakerti- és virágmagvak

zárt és **hatóságilag védett** csomagokban, a **törvényesen** bejegyzett

medve-védjeggyel

valamennyi nagyobb fűszer- és vaskereskedésekben kaphatók.

→ A Budapesten, Andrási-ut 23. szám alatt létező **Mauthner Ödön** cég csakis olyan csomagoknál vállal teljes jótállást egészen friss és valódi magvakért, a mely csomagok ragasztva, a medve-ábrával és a Mauthner névvel jelölve, úgy a mint a mellékelt rajz is mutatja.